Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 62 (10959) | 1979 чылдың март 15, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ ЛОЗУҢУ: ХОЖУДАП ТУРАРЛАР ЧОК АЖЫЛДААР

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, онгу беш чылдың планнарын боттандырарыбиле бедик күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүннүң байдалында ажылдап турар.

СЭКП ТК-ныҢ июль болгаш ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумнарга илетиелинде база чугаазында, Бауман соңгулда округунуң соңгукчулары-биле ужуражыышкынга чугаазында тайылбырлаттынган программныг айтыышкыннарын, а ол ышкаш партияның XVII область конференциязының шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, ниитизи-биле үлетпүрүң, көдээ ажыл-агыйның, тудугнуң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының бүдүрүлге коллективтери база тус-тус ажылдакчылары беш чылдың дөртүү чылының планнарын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын улам ыңай бедидеринге үндезилээш, республиканың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге бедик түңнелдерни чедип алыр дээш, социалистиг чарышты калбартыан болгаш 1979 чылда боттарынга бедик социалистиг хүлээлгелерни алган.

Бүдүрүлге участогу бүрүзүнге идепкейлиг ажылдаарынга, социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринге, күш-ажылчы чарыштың тиилекчилерин моральдыг база материалдыг шаңнап мактаарынга идиг бээр сорулга-биле СЭКП обкомунуң бюрозу республиканың ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының негелделерин бадылаан болгаш ол негелделерни бүдүрүлге коллективи бүрүзүнге, цех бүрүзүнге, бригада бүрүзүнге, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының база хандырылганың звеноларынга калбаа-биле тайылбырлап таныштырарын, иштики курлавырларны бүрүн ажыглаар, продукцияның шынарының база чиг-этти, ажыл шагын болгаш энергетиктиг курлавырларны камнаарының талазы-биле бедик көргүүглерни чедип алыр дээш бүдүрүлге участогу бүрүзүнге дээштиг күш-ажылчы чарышты организаастаарын, чарыштың чорудулгазын база ооң калбаа-биле нептереңгей болурун хүн бүрүнүң контролюнга алырын хандырарын партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, улус депутаттарының Советтеринге хүлээткен.

1979 чылда Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, бүгү совет улус-ышкаш, Бүгүдэвилелдиг социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришиишаан, боттарының күжеңиишкиннерин, эрес-шудургу күш-ажылын СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин боттандырарынче, 1979 чылдың болгаш ниитизи-биле онгу беш чылдың планын чедиишкиниг күүседиринче база ажыр күүседиринче угландырып турар.

Ажылчы чоннарның коллективтери, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар — социалистиг чарыштың бүгү киржикчилери дараазында түүлдерни чедип алыр дээш демисежир ужурлуг:

— күрүне планнарын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерни албан күүседири болгаш ажыр күүседири;

— бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай өстүрери, эртем-техниктиг деп-шилгени дүргедедири,

— кол бүдүрүлге фондуларын бүрүнү-биле, үре-түңнелдиг ажыглаары;

— бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның база кылып турар ажылдарның шынарын экижидери, бот-үнезин чиигедири;

— материалдыг курлавырларны чеп ажыглаары, камналганың болгаш хумагалыг чоруктун чурумун шыңгыы сагыры, чиг-этти, материалдарны, оттулар түүлдү болгаш электроэнергияны, сац хөреңгилерин төптүг ажыглаары, социалистиг өнүчүү камгалаарын хандырары;

— эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин, бүдүрүлгениң мурнакчыларының база чаартыкчыларының дуржулгазын, «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп ростов эгелээшкинин шиңгээдип алыры;

— бүдүрүлгениң культуразын бедидери, күш-ажылдың камгалалын болгаш техниканың айыл чок болурун экижидери;

— хөй-ниитиниң, күш-ажылдың база бүдүрүлгениң сагыыга-чурумун быжыглаары, амыдыралдың социалистиг овур-хевирин бадыткаары.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ТОДАРАДЫРЫ

1. Үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг, коммунал-амыдырал хандырылгазы

1. Планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедишкиниг күүседирин база ажыр күүседирин хандырган хоорайларны, районнарны, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның коллективтерин үлетпүрге, тудугга, транспортка болгаш харылзаага, садыгга, коммунал-амыдырал хандырылгазынга социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаар.

— **үлетпүрге** бердинген номенклатура өзүгаар база бедик шынарлыг кылдыр продукцияны бүдүрериниң болгаш сайгарарының хемчээлиниң, ооң бот-үнезин чиигедириниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, кылыгларының чаа хевирлерин үндүрериниң, кол бүдүрүлге фондуларын ажыглаарын экижидериниң, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны шиңгээдириниң, ажыл үезиниң чидириин кызырарының, материал, чиг-эт болгаш одалга-энергетика курлавырларын камнаарының, кадрларны белеткээрин, мергежилин бедидерин экижидериниң талазы-биле.

— **тудугга** тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң, объектилерин доктааткан хуусааларында ажыглалга киирериниң, доозулбаан тудугнуң хемчээлин кызырарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн база механизацияның деңнелин бедидериниң, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чиигедириниң болгаш шынарын экижидериниң, тудуг материалдарын база электро-энергияны камнаарының, деп-шилгелиг конструкцияларны болгаш материалдарны, күш-ажылды организастаарының мурнакчы дуржулгазын шиңгээдириниң, ажылчын кадрларны белеткээрин сайзыраңгайжыдарының, ажыл шагының чидириин база кадрларның үнер-кирер чоруун кызырарының талазы-биле.

— **Транспортка болгаш харылзаага** чүктер болгаш пассажирлер сөөртүрүнүң, орулгалар алырының хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, автомобильдериниң техниктиг беленииниң база ажылдан үнериниң коэффициентизин бедидериниң, куруг маңнаашкыннарны, чүдүрер болгаш дүжүрер үеде ажыл чидириин кызырарының, транспорттуң чүк сөөртүр күчүзүн бүрүнү-биле ажыглаарының чүк сөөртүлгелериниң болгаш көргүзүн турар ачы-дузаларның бот-үнезин чиигедириниң материал база одалга-энергетика курлавырларын камнаарының, чагаа-бижиктерин болгаш корреспонденцияларны дүргөн чедириниң, чонну хандырарының культуразын болгаш шынарын бедидериниң талазы-биле.

— **садыгга** үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш хөй-ниитиниң чемненилгезинің хемчээлиниң, бодунуң продукциязын бүдүрүп үндүрериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш чонну хандырарының культуразын бедидериниң күрүне болгаш кооператив өнчүзүн кадагалаарын хандырарының, садыгның дешилгелиг хевирлерин шиңгээдириниң, көдээ ажылагый продуктуларын база чиг-адын белеткээрин көвүдириниң, садыгның болгаш хөй-ниитин чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң четкизин калбартырының, магазиннерниң аная турар чоруун кызырарының, оларның техниктиг дериттиниишкинин экижидериниң, кадрлар белеткээрин сайзыраңгайжыдарының талазы-биле.

Коммунал-чурттаалга ачы-дузаларының хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, орулгалар алырының, чиг-этти база материалдарны камнаарының, ачы-дузаа чедириниң чаа хевирлерин болгаш хандырылганың дешилгелиг хевирлерин шиңгээдириниң, ооң культуразын болгаш шынарын бедидериниң, хоорайларны болгаш чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарының, чурттаалга фондузунуң, культурамыдырал болгаш коммунал хереглелиниң объектилериниң капитал, агар септелгезиниң талазы-биле.

2. Планны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге эң бедик түңнелдерни чедип алган үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг, чонну коммунал-чурттаалга хандырылгазының **ажылдакчыларын** социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаар.

(Уланчызы 3-кү арында).

КҮҮСЕДИРИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

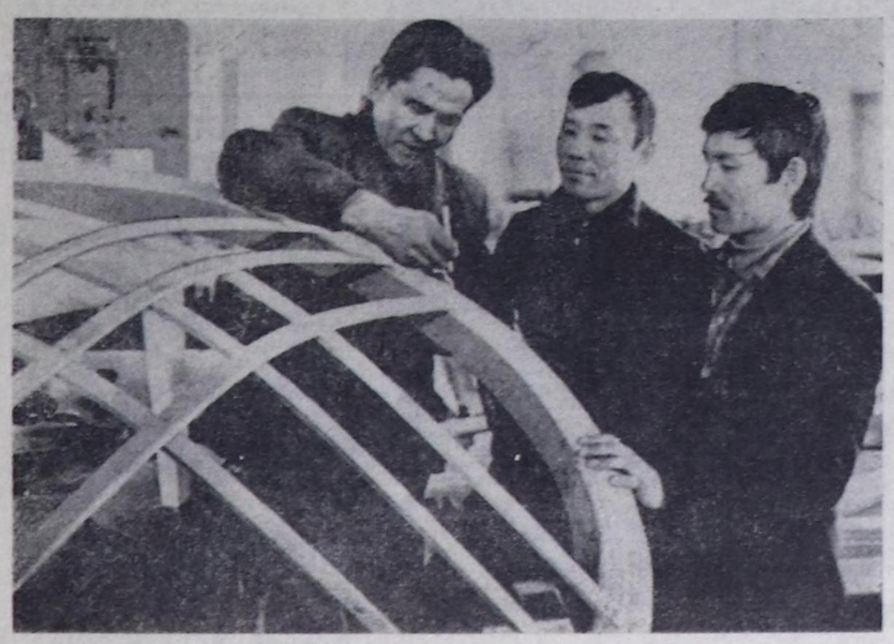

Көдээниң ажыл-ишчилеринге, ылаңгыя малчыннарга эргежок чугула херектиг өг ыажын, хараача, эжик, улуг, биче хемчээлдиг стол, сандайларны, чем шкавын, аптараларны болгаш өске-даа дериг-херекселлерни Чадааныың үлетпүр комбинадының чазанылга цеги кылып үндүрүп турар. Стол, сандайлар, чем шкавы, аптара өгге дыка таарымчалыг, ынчангаш ону хереглекчилер күзелдин-биле садып ап келген.

Бо бүгү ажылды чазанылга цегинде Болат Ондарович Сержикпей удуртган бригаданың кежигүннери мергежилдин-биле кылып турар. Бо чылдың эрткен ийи айында сес муң рубльдин продукциязын кылыр турган, он муң рубль чедирип, планын ажыр күүсеткен. Бригадада Монгуш Биченек, Андрей Даваа, Сергей Лундуп болгаш өскелер-даа хүн нормазын ажыр күүседип, кылган дериг-херекселлериниң чараш, быжыг, шынарлыг болурунче кол кичээнгейни салып турарлар. Монгуш Биченек 1957 чылдан бээр чазаныкчылап ажылдап, бодунуң хереӭниң өзулуг мастери болу берген. Бо үениң дургузунда он-он аныктарны ынак мергежилинге ол хандыкшыдып, өөреткен.

Чазап кылган дериг-херекселлерни хевирлиг, чараш, аянныг кылдыр будуп, каастаары биче эвес рольдуг. Ону будукчулар авенозу багай эвес күүседип турар. Будукчу Елена Сат онаашкан ажылын ак сеткилдиг кылып, мөнакчыларның одуруунда кирген.

Чазанылга цегиниң ажылишчилери онгу беш чылдың дөртү чылының бирги кварталының планын күүседиринге бүзүрелдиглер. Олар бо айның баштайгы он хонуунуң бердинген онаалдазын база ажыр боттандырган.

ЧУРУКТА: (солагай талдан оң талаже) бригадир Б. Сержикпей чазаныычылар А. Даваа биле С. Лундуптуң кылган хараачазының шынарын көрүп турары.

А. ЗАИЦЕВТИҢ фотозу.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНГЕ, ЭРТЕМДЕННЕРГЕ БОЛГАШ СПЕЦИАЛИСТЕРГЕ, ПАРТИЯ, СОВЕТ, ПРОФЭВИЛЕЛ БОЛГАШ КОМСОМОЛ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА, КУР БОЛГАШ КУРУККАН ЧЕРЛЕРНИ ШИҢГЭЭДИП АЛЫРЫНЫҢ БҮГҮ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргам эштер, өңаүктер!

Чээрби беш чыл бурунгаар партияның болгаш улустуң күүелеи-биле Казахстанның, Сибирьниң, Уралдың, Поволжьениң кончуг улуг хову делгемнеринге күр черниң маадыраыг улуг болуушкунары эгелээн. Күр болгаш куруккан черлериниң 45 млн. гектар, ооң иштинде Казахстанның 25 млн. гектар черин шиңгээдип алганы көдээ ажыл-агыйның, бүгү экономиканың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге күчүлүг идигин берген. Мурнунда куруг турган черлер таныттырмас кылдыр өскерилген. Аңаа мунмуң эки чепсегленген совхозтары болгаш колхозтары турган. Чаа хоорайларны, суурларны, заводтарны, фабрикаларны, эртемниң чаа төптерин туткан. Амыы үеде күр чер—Совет Эвилелиниң кол тараалаң черлериниң бирээзи.

Күр чер хөй мун совет кижилериниң намларынга чайыныалчак арын бооп кирген. Алдарлыг юбилейниң хүнүвле—күр болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алганының 25 чылында—күр черни шиңгээдип алырының бүгү киржикчилерине, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге, эртемденнерге, специалистерге, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчыларынга изиг болгаш чүректиң ханызыдан байыр чедирип тур мен. Баштайгы күр чержилер совет кижилериниң бедик будуш-шынарын көргүзүп, олар Төрээн чуртка, коммунистиг тургузуушкунуң хөрээнге кыыгаар чоска бараан болурунуң дүрүм өзугаар үлегери болганнар. Ол кайгамчыктыг чаңчылдарны күр чержилериниң чаа салгалдары улам көвүдедип турар.

Күр чер улам-на күштүг ашар чыдар. Хөй түүлдерни кылган, ынчалза-даа мурнуусталы сорук кириикчи перспектива бар. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүлериниң СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң ажылдап кылган программазында тараалы, эштги болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продукцияларын бүдүрериниң улгаттырарынга улуг рольду күр черлиг районнарга үндүргеи.

Күр чержилер 1979 чылда бедик социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының, колхозтарының, совхозтарының, ажыл-агый аразының бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчуларының болгаш специалистериниң, коммунистериниң, комсомолчуларының, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң кол кичээнгейин бүдүрүлгени бүгү хемчеглер-биле интенсивфикастаарынга, дүжүттү улам ыңай улгаттырарынга, тарааның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске культураларының ниити чылдазын улгаттырарынга, мал ажылын дүргеи хөгжүдеринге, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринге бар курлавырларны болгаш аргаларны - улам ыңай хевирлиг ажыгдаарынга мөөңнөн турар ужурлуг. Ону күрүнеиң эрге-ажыктары, бүгү совет улустуң эрге-ажыктары негеп турар.

Казахстанның, Сибирьниң, Уралдың, Поволжьениң, күр черлиг районнарының ажылышчилери партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль болгаш ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улам-на улуг ыңай-биле болгаш ыызыманкайы-биле демисежир база ленинчи аграр политиканы амыдыралга боттандырып чорударынга чаа улуг чедишкиннерни чедип алыр дээрзинге быжыг бүзүрелди илереттим.

Силерниң шуптуларга, эргим эштер, быжыг кадыкшылды, аас-кежикти, бистиң ынак Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерни күүзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Март 13-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Москвада найыралдыг аян-чорук кылып келген ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек-биле ужуражыышкыны болган.

Ужуражыышкынның киржикчилери сөөлгү үеде акыдуңмалышкы ийи партиялардың ажыл-чорудулгазының түңнелдериниң дугайын, амгы үеде оларның шиитпирлеп турар сорулгаларының дугайын бот-боттарынга дыннатканнар.

Совет Эвилели биле Польшаның аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганың хөгжүп турарынга сеткил ханыышкынын илереткеш, эштер Л. И. Брежнев болгаш Э. Герек партия, күрүне болгаш хөй-ниитин шугумнарының талазы-биле харылзааларны моон соңгаар-даа ханыладырынче, культура солчулгазын болгаш кижилериниң харылзаазын калбартырынче, совет болгаш польша улустарының найыралын быжыглаарынче СЭКП-ниң болгаш ПКАП-тың чүткүп турарын онзалап демдеглээннер.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң иштинге болгаш ийи талалыг үндезинге интеграция хемчеглериниң ажыктыын улам ыңай бедидеринче ужуражыышкынга улуг кичээнгейни салган. Келиш беш чылда ССРЭ-ниң болгаш ПУР-ның экономиктиг күчүзүнүң дүргеи өзүлдезиг улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг кады кылыр төлевилелдерге чаа аргаларны ажыдар. Машина тургузуушкунунга, химияга болгаш индустрияның өске-даа адырларына кооперацияны болгаш специализацияны ханыладыры, чиик үлетпүрүүн продукциязын солчужарын кэлбартыры чугула рольду ойнаар ужурлуг.

Делегей байдалының чугулы айтырыгларын чугаалажып көргеш, вьетнам улустуң шынныг хөрээнге бүгү эрнежок чугула деткимчени көргүзүнге ССРЭ-ниң болгаш Польшаның быжыг шиитпирлиин эштер Л. И. Брежнев болгаш Э. Герек бадыткаанар. Бүгү-ниити тайбынның эрге-ажыктары ВСР-ниң девискэринден кыдат шерилерни долузу-биле үндүрери, Вьетнамның болгаш өске-даа күрүнелериниң девискэринин бүдүн чоруунга болгаш хамаарышпас чоруунга кандыг-даа семээшкинден Пекиниң удуртукчуларының ойталаарын нетеп турар. Кымбир кижиниң бодунуң кожаларын «кезедир» чылдак-биле боо-чепсектиг агрессияны чорудар эргени бодунга алыры-биле, бодунуң гегемонисчи чүткүлдериниг ок-боо-биле болгаш селеме-биле орукту ажыдын алыры-биле улустар эптежин шыдавас.

Национал камгаланышкынның чаңгыс аай фронтузунуң удуртулгазы-биле Камбуҗияның революстуг күштерниң тиилелгезинге эштер Л. И. Брежнев болгаш Э. Герек байыр чедиргеннер. Ол тиилелге болза «каларма коммунизмниң» маоисчи доктринязының база бир улуг аптырыышкыны болган. Ол тиилелге хосталга дээш, оларга реаксыыг өзүчурумнарны албадаар дээн кандыг-даа оралдажыышкынларга удур демисежиргеннер улустарының шиитпирлиниң дугайын херечилээн.

Сөөлгү үеде болуушкуннарның хөгжүлдези делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чаныыышкынын ханыладыр, ону бүгү делегейге нептередир дээш чайгылыш чок болгаш кызымаккай демиселди чорударының эргежок чугулазын чаа күш-биле көргүскен деп, ужуражыышкынның киржикчилери онзалап демдеглээннер. Чүгле ыдыг орукка дайын айыылынга ынаныштыг мөөндакты тургузуп, демисел байдалдарын политиктиг аргалар-биле шиитпирлээринге таарымчалыг байдалды тургузуп болур. Ол ол сорулгаларын шиитпирлээринге ССРЭ болгаш Польша социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле кады боттарының чогаадыкчы салыышкынарын киирип келгеи болгаш киирер-даа.

Л. И. Брежневтиң Э. Герек-биле ужуражыышкыны түүрүктүң ханызыдан болгаш бүгү чугаалашкан айтырыгларга бот-боттарын долу билчириниң байдалынга эткен.

(СЭТА).

ИНДИЙ ЧЕРГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

БАНГАЛОР. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгиниң ол чуртта аян-чоруу уламчылавышаан.

Хүндүүт совет аалчыга алдар болдурган дүштеки шайлалганы Карнатака штатының губернатору Г. Нарайан кылган. Индия биле ССРЭ-ниң аразында харылзаалар ханылаан болгаш хүн келген тудум быжыгын турар деп бодунуң чугаазынга ол онзалап демдеглээн. 1971 чылда ийи чуруттуң аразынга Тайбың, найыралдыг болгаш кады ажылдажылга дугайында керээни чарганы болгаш Леонид Ильич Брежневтиң 1973 чылда Индияже аян-чоруун индий-совет найыралды хөгжүдеринге улуг үе-чада болган деп, губернатор адаан.

Бангалор хоорайының үлетпүр бүдүрүлгелери-биле болгаш эртем-шинчилел албан черлери-биле А. Н. Косыгин танышкан. «Хиндустан машин тулз» фирманың станок кылыр заводунга болгаш космос шинчилелдериниң индий организациязының эртем товушге ол чораан.

Бангалорда чурттап турар чурукчу С. Н. Рерих-биле А. Н. Косыгин чылыы-биле ужурашкан.

СОВЕТ-ИНДИЙ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

ДЕЛИ. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгиниң болгаш Индия Республиканың премьер-министри М. Десаниың аразында чугаалажыышкыннар доозулган.

Эвилең, найыралчы байдалга эткен чугаалажыышкыннар үезинде бүгү талаларга совет-индий кады ажылдажыдганы улам ыңай калбартырының болгаш быжыглаарының айтырыгларын чугаалашкан.

Делегейниң чугула айтырыгларын чугаалажып турарының үезинде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын ханыладырынга, ол чавырлыышкынны делегейниң бүгү девискээрлериниге нептередириниге эргежок чугула күжеңиишкиннерни салыр деп быжыг бүзүрел илергейлеттинген.

Делегейниң янзы-бүрү девискээрлериниде, база хамыктың мурнунда Мурнуу-Чөөн Азияда дүшкүүрлүг чоруктуң айыылдыг одагларын чок кылырының айтырыгларын дугайты талалар санал-онаалдар солушкан. Вьетнам Социалистиг Республикага удур кыдат агрессияның түңнелинде тургустуунган байдалче онза кичээнгейни салган. Бо девискээрге тайбыны болгаш айыыл чок чоруку катап тургузары төөгүден бээр тургустуунуп келген кыдат-вьетнам кызыгаардан кыдат шериглерни саат чоокка, чугаажок үндүрери база кожазында чурттарга удур Кыдаттың агрессчи үүлгедиглерин соксадырын иеген турар деп бүзүрел илергейлеттинген.

Парлалгага парлап чарлаар апаар кады кылган дыңнадыгны талалар дугурокуп алган.

(СЭТА).

Күр болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының эгезинден бээр 25 чыл болганынга алдар болдуруп стол кырының тураскаал медалын тургускан.

ЧУРУКТА: солагай талазында — медальдың арын талазы, оң талазында—медальдың артыы талазы.

СЭТА.

(Чурукту фототелеграф дамчыштыр алган).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ХОЖУДААШКЫН ЧОК АЖЫЛДААРЫ — ЧАРЫШТЫҢ КОЛ ДЕВИЗИ

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ ЭКРАНЫ

ЧАРЫШ-ЧОННУҢ ЧОГААДЫЛГАЗЫ

1979 МАРТ № 3

Мурнакчыларга сөс

ҮЕНИ МУРНАВЫШААН

Кандыг-даа коллективке күш-ажылчы чарыш план күүселдезинге, продукцияның шынарын бедиринге кайы хире улуг идигни берип турарын Кызылда бистиң дааранылга фабрикавыстан көрүп болур. Хөй-хөй мурнакчы дааранылчылар боттарының сөзүн эзлээн. Олардан 65 кижи онгу беш чылдың үш чылдарының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда, а коммунист Р. Т. Сумбаа беш чылдыын ниитизи-биле күүсеткен. Ол ышкаш О. Д. Монгуш 1980 чылдың майның, З. Д. Гриценко 1980 чылдың августуң үлүүнде ажылдап турар.

Фабриканың хеп быжар цегинде чаңгыс-даа хожудап турар кижи чок. Ол бүгүнү бистер чарыштың ачызында чедип алган бис.

Н. ВЯТКИНА, мастер.

КҮҮСЕТТИНЕР

Хой кадарып ажылдаппла элээн каш чыл улай багай эвес чедишкиннерни чедип ап келдивис. Уругларым иези Кара-кыс Андреевна-биле 1976 чылда төрүүр 100 хойдан 112 хураганны, 1977 чылда 110 хураганны, эрткен 1978 чылда 100 хойдан 98 хураганны камгалап ап доруктуруп өстүргеш, совхозна дужаадывыс. Чыл бүрүде бир баш хойдан 3,9 кг дүк кыргып ап турдувус. Бо чылын төрүүр 100 хойдан 90 хураган алыр деп хүлээндивис. Амгы үеде мээң коданымда 452 хой бар, оон 324 хой төрээн, 340 хураганны онча-менди камгалап алдывыс. Хой оолдаашкыны амдаа уламчылап турар. Төрүүр хой бүрүзүнден хураган алыр дээн планывысты бо чылын күүседир дээш бүгү күштү салып ажылдап тур бис. Бо чылын бир баш хойдан 4,1 кг дүктү кыргып алыр сорулгалыг бис.

О. КЕЧИЛ-ООЛ, Бии-Хем районда «Кызыл таразчын» совхозтуң хойжузу.

ЭКИ ТҮҢНЕЛ

Кызылда 55 дугаарлыг магазинниң бригадалар аразында 1978 чылда социалистиг чарыжынга киришкеш, бригадавыс бирги черни алган. Ол болза бригаданың кежигүннери О. Чижкованың, М. Вороновaның, Г. Никитинаның ажылынга кызымак, ак сеткилдиг, садып алыкчыларга эзелден, дыңнангыр чоруунуң ачызы болган.

Онгу беш чылдың дөртку чылынче база-ла чедишкиннеривис кудулаттайн ажылдап кирдивис. Январь планын 113 хуу күүсеткеш, 39 муң рубльге бараан садар хүлээлгевисти 44087 рубльге садып база февральдың 108 хуу күүседип, 40 муң рубльге идиктер аймаа садар турган, 47 муң рубльге саттывыс.

Даанган ажылывыска моон-даа соңгаар эки түңнелдерлиг болур дээш кызып ажылдаар бис.

Г. ХАБАРОВА, садыгжы, комсомолчуаныктар бригадазының бригадири.

Мурнап турарлар:

Кызылдың дааранылга фабриказы.
Чадааннаның тараа пунктузу.
Республиканың автосептелге заводу.
Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинады.
Кызылдың алгы заводу.
Хову-Аксының хлеб заводу.
«Тыва кобальт» комбинат.
«Тыва даг-дүгү» комбинат.

Хожудап турар черлер:

Кызылдың мебель фабриказы.
Чадааннаның хлеб заводу.
Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинады.
Туранның ыяш белеткээр чери.
Чадааннаның райүлетпүр комбинады.
Элегес-Аксының туйбу заводу.
Кызылдың пиво заводу.

Күүселдени хынап тур бис

Онгу беш чылдың планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседир, ажылдың шынарын экижидер дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, республиканың үлетпүрүнүң коллективтери болгаш ажыл-ишчилери 1979 чылдың баштайгы ийи айларында чамдык чедишкиннерлиг ажылдаанар: үлетпүр продукциязын сайгарарының планын 103,3 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 552 муң рубльдин продукциязын сайгарган. Бир эвес эрткен чылдың чогуур үеэнге дөнээр болза, сайгарылга 8,4 хуу көвүдээн болгаш оон 1353 муң рубльдин продукциязын хөйнү сайгарган. Февраль айда план база-ла ажыр күүсеттинген болгаш пландан ажыр 238 муң рубльдин продукциязын бүдүрүп, сайгарган. Ниитизи-биле алырга, кол-ла дээн 60 күш-ажылчы коллективтериниң 50 ажыы ийи ай программазын сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле ажыр күүсеткилээн.

Часкы сезонга белеткел ажылдарын апрель айның эгезинде бүрүн доозарын СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели «1979 чылда часкы хову ажылдарынга белеткелдиң болгаш ону чорударының талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» чоокта чаа хүлээн алган доктаалында тодаргайы-биле айыткан. Марттың бирги чартыы эртип, айыттынган хуусаага чедир эвээш үе арткан. Республиканың ажыл-агыйларында часкы хову ажылдарынга белеткелдин байдалы ам кандыгыл?

Үлетпүр бүдүрүлге черлеринің ийи ай планын ажыр күүсеткениниң түңнелинде пландан ажыр 21 муң тонна хөмүр-дашты, 1,2 млн. квт. шак электри энергиязын, 11 тонна шой шуткулгазын, 1 муң дөрбелчин метр соңга блоктарын, 2,5 муң дөрбелчин метр эжик блоктарын, 236 тонна даг-дүгүн, 2,6 кубометр дилиг материалдарын, 2,6 муң эжеш хөм идиктерни, 2 тонна колбаса кылыгларын, 138 тойна чалаң сүт чемнерин, 13 тонна далганы, 200 тонна комбикормнарны, 27 тонна кондитер кылыгларын, 234 тонна дусту бүдүрүп үндүрген. Бүдүрүлге черлери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүшүң талазы-биле даалганы 104,1 хуу күүсеткен.

Кайда-ла курлавырларны долдур ажыглаан, мурнакчы дуржулганы нептередип, социалистиг чарышты чогуур деңнелге организастаан, мурнакчыларга моральдыг болгаш материалдыг идиг беришкинин кылып турар болдур, ындыг коллективтерде чедишкин көскү бооп турар. Ындыг черлерге Чадааннаның тараа пунктузу, Хову-Аксының хлеб заводу, дааранылга фабриказы, алгы заводу, автосептелге заводу, а ол ышкаш чамдык өске-даа бүдүрүлге коллективтери хамааржыр. Бо бүдүрүлге черлери ийи ай планын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткенин демдеглээр апаар. Алгы заводун чижекке ап болур. Бо хоочун бүдүрүлге коллективиниге ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулла хүнүн күш-ажылчы чедишкиннинг уткуур дээш чарышты чогуур үеэнде, бедик деңнелге организастаан. Ооң түңнелинде продукция сайгарарының күрүне планы 34,9 хуу ажыр күүсеттинген болгаш эрткен чылдың ол-ла үеэнден 65,2 хуу хөй продукцияны сайгарган.

Күш-ажылды организастаанының кошкаандан, планныг даалгаларны долдур болгаш ажыр күүседиринче кичээнгейниң чогуур деңнелге четпээнинден чамдык коллективтер хожудаашкынныг ажылдап турар. Сайгарылга планын оп бир, үлетпүр продукциязын бүдүрериниң даалгазын — он алды бүдүрүлге коллективтери күүсетпээн чорук ооң херечизи бооп турар.

Чурттуң мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң хожудаашкын чок ажылдаар дугайында кыйгырыы чамдык күш-ажылчы коллективтерде чаа-ла чедип турар. Чогумна ооң ужурундан хожудаашкынныг бүдүрүлге черлериниң саны республикада ам-даа хөй бооп турар. Оларга Чадааннаның хлеб заводу, Туранның ыяш белеткээр чери, Чадааннаның, Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинаттары болгаш өскелердаа хамааржыр.

Чамдык чугула түүлдерни бүдүрериниң ийи ай планы чедир күүсеттинмээн. 2,9 млн. санныг тудуг туйбузуун, 1,4 муң кубометр эштээр демирбетон кылыгларын, 2 муң даал. хемчээлдиг азыртпес суксунарны чедир бербээн. Ол ышкаш культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый хереглелиниң бараанарының планы чүгле 81,1 хуу күүсеттингени дыка четпес.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — бүдүрүлгениң кол көргүзүү. Бир эвес күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү соксаал чокка бедип турар болза, көргүзүглери эки болур. Ындыг турбуже, республиканың он сес улуг бүдүрүлге коллективтери ийи айның бо талазы-биле даалгазын күүсетпээн. Ооң түңнелинде 312,8 муң рубльдин үлетпүр продукциязы чедир кылдынмаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер хамаан чок, харын эрткен чылдыындан кудулаткан черлер безин бар. Оларга Кызылдың туйбу заводу, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, Чадаанаа-

Допчуулалдар

пың хлеб заводу, мебель фабриказы болгаш өске-даа коллективтер хамааржыр.

Республиканың дыка хөй бүдүрүлге коллективтери ажылдың ажыктыын болгаш шынарын ам-даа бедидин шыдавайн турар. Ооң түңнелинде бо чылдың чүгле январь айында безин 11 бүдүрүлге черлери акша-хөрөңгини арттыр чарыгдаарын болдуруп, камналганын корум-чурумун үрээн бооп турар. Ол чорук ылаңгыя «Тыва тудуг материалдарының» каттыжышкыны, «Тудуг кезектериниң» комбинады, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинады дээн ышкаш коллективтерде бар.

Бүдүрүлге черлериниң партия, профавилел болгаш комсомол организациялары, удуртукчулар болгаш специалистер ылеретпиннген четпестерин дарый чайладыр, онгу беш чылдың дөрткү чылының баштайгы кварталының планныг даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседирин чедип алыр дээш шудургу ажылдаар ужурлуг.

Маңаа бир кол черни көдээ ажыл-агый техниказын өскөөнде, бедик шынарлыг септел доозары эзлээр ашаар. Бо хүнге чедир ажыл-агыйларда бүгү бар тракторлар, ның 88, андазыныарның 73, сеялкаларның 71, культиваторларның болгаш өске-даа техниканың 61 хуузу септеттинген. Тракторлар септелгезин Бай-Тайга, Өвүр, Таңды болгаш Тес-Хем районнарның механизаторлары бүрүн доосканы.

Техника септелгезин эки чорудуп турар чамдык черлер бар-даа болза, бо талазы-биле республиканы ниити байдал дүвүрепчиг. Чижээ, Каа-Хем районуң совхозтары тракторлар септээриниң планын чүгле 73 хуу, Бии-Хемнин — 84, Чоон-Хемчиктин—87 хуу күүсеткен. Ылаңгыя, «Енисей», «Бурунгаар», «Совет Тыва», Карл Маркс аттыг, «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл», «Дөн-Терезин» совхозтар тракторлар септээриниң планының чартыын дөңгүп-ле ажыр күүсеткилээн, а хөрүп болбаазырадыр болгаш тарылга машиналарын септээрин колдуунда ара соксаткан. Ажыл-агыйлар бо чылын 190 суггарылга машинаазын болгаш суг сордурар станцияларны септээр ужурлуг. Амгы үеде оларның чүгле 50 хире хуузу септеттинген. Ооң-биле чергелештир септеттинген техниканың шынары куду болуп артпышаан.

Сөөлгү ийи чылда республикага хову ажылдарының бүдүүзүнде тракторларның белеги 80 хуудан, комбайнарның—90 хуудан ашпайн келген. Бир машинаны сезонда база эзлчегде ажыглаг турары норманың 70—75 хуузу бооп турар.

Ындыг байдалдың тургустунуп кээриниң кол-ла чылдагаалы болза совхозтар удуртукчуларының негелде, харысалга чогундан, инженер албашының шимчегир эвес чоруундан база септелге ажылдарының кол нуруузуи март, апрель айларже чылзыр шын эвес практиказындан болуп турар.

Ынчангаш тракторлар, андазыннар, сеялкалар, культиваторлар болгаш өске-даа техниканы септээрин дүргедир талазы-биле дээштиг хемчеглерни ап чорударын ажыл-агыйлар удургукчуладындан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан, специалистерден амгы үениң эң чугула сорулгазы кылдыр негеттинип турар.

СӨӨРТҮРҮ АМ-ДАА ХӨЙ

Ажыл-агыйлар боттарынга чедишпейн турар үрезиннерни күрүне курлавырларындан сөөртүрүн уламчылап турар. Сөөлгү хүннерге чедир Саян артындан сөөртүр ужурлуг 34,5 муң тонна тараа болгаш мал чеми культураларның үрезиннериндеи 26,5 муң тоннаны республикаже киир сөөрткен. Ооң алды муң ажыг тоннаазын совхозтарда сөөртүп чедирген. Ажыл-агыйларда бар үрезиннериниң 87,3 хуузу тарыыр шынарынга чедир арыглаттынган. Оларның 58 хуузу бирги болгаш ийиги класстыы болуп турар. Моон алгаш көөрге, үрезиннерни сөөртүр болгаш арыглаар талазы-биле кылыр ажылдар ам-даа хөй-дүр.

Чагыттынган 5,8 тонна ногаа үрезиннериниң 3,9 тоннаазы республикаже ам-даа киир сөөртүнмээн. Ол дээрге колдуунда капуста, помидор, огурец, морковь болгаш соргуна үрезиннери болуп турар. Респотребсоюз базазының ажылдакчылары бо ажылды шалыпкын кылып чорударынче чогуур кичээнгей салбайн, үрезин сөөртүлгезин чылдың-па озалдадып келген. Ындыг турбуже, бо организацияның удуртукчуларының талазындан кандыг-даа дээштиг хемчеглер албайн турар.

Ам бир чугула сорулга болза арткан хүннерде бар күштү, арга-курлавырларны моңдеп тургаш, часкы хову ажылдарынга бүгү талалыг белеткенири болур. Часкы сезонну чедишкиниг эрттирери ой-шаанда, эки шынарлыг чоруттунган белеткелден кол хамааржыр дээрзин тараажы бүрүзү утпас ужурлуг.

СЕПТЕЛГЕ МАСТЕРСКАЯЗЫНДА

«Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразында каттыжышкынының машина-трактор септээр мастерскаязында социалистиг чарышты организастаанын таныжар сорулга-биле чеде бердивис.

Ортумак дурт-сыныыг, чазык шыраалыг кижиже ажылчыннар аныткаш, цехком даргазы Петр Ондарович ол-дур диштилер. Амыр-менди солушкаш, келген сорулгавысты чугаалаарывыска: «Ажылывыс оо-ла болган»— дээш, ол күүлүг машиналарже аныытты.

— Мында К-700, К-701, МТЗ-50 марканың тракторларының техниктиг ажаалдазын, септелгезин кылып турар бис—деп, Петр Ондарович уламчылады. — Часкы тарылгага К-700 тракторларның техниктиг беленин 92—93 хуу болдурар хүлээлгелиг бис. Оны күүседири белен эвес. Республиканың 28 ажыл-агыында шупту 190 ажыг ындыг трактор оар. Кышкы үеде ол тракторлар-биле мал чеми сөөртүп турган. Оларның барык шуптузунга техниктиг ажаалда, септелге негеттиндер. Ындыг-даа болза, хүлээлгевис күүседир дээш кызып ажылдап турар бис.

Септелгезин доозулган К-700-түү көөрү-биле цехтиң ханызынче чорупттувус. Кылайтыр ашташ, чүлгүр, белеткеп каан тракторнуң даштындан көөрге, чаражы-даа аажок. Ооң чоогунда ажылдаан кезек ажылчыннарның чанында цехтиң начальниги Виктор Михайлович Хорашавцев база бар болду.

— Февральда К-700 марканың 6 тракторну септээр турган, 14-түү септээн бис. Мартта 12 тракторну септеп доозар бис. Ол дээрге пландан ажыр 4 ындыг тракторну септээнивис ол болур— деп, Виктор Михайлович чугаалады.

Шевергин кылгаш, цехтиң иштинде ханада аскан самбыраның чанында келдивис. Ында бир самбырада социалистиг чарыштыг тиилекчилерни көргүзүп бижээн, өскезинде цехтериниң көргүзүглерин чыскаап каан.

— Септелге мастерскаязында 6 цех бар. Чарыштың түңнелин ай санында үнүргеш, тиилекчилерни мынчаар көргүзүп, бижип турар бис. Сөөлгү түңнел-биле алырга, комбайннар септээр цех бирги черде, ийигизинде — К-700, К-701, МТЗ-50 марканың тракторларын септээр цех, үшкү черде— автомобиль септекчилери болган. Бирги черни алган бригадага шилчиир вымпелди, акша шаңналын, ийиги, үшкү черлерни алган бригадаларга акша шаңналын берип турар. «Мергежилдиг тергиини» деп тус-тус ажылчыннар аразында конкурстуң түңнелин кварталда бир удаа түңнээр—деп, социалистиг чарыш дугайында Петр Ондарович тайылбырлады.

Оон үнгеш кожазында бир участокка келдивис. Дизельдиг шимчедикчилерни септээр цех ол болду. Чавыааш станокта ажылдаан кижиге чедип келгеш:

— Бригадир Станислав Иосифович Лупевич бо бүдүрүлгеде ам 16 чыл ажыг ажылдап келген. Дуржулгазы-даа байдак, ажылынга чеже-даа кижилерни өөреткен. 1978 чылдың түңнели-биле «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» хорек демдээ-биле шаңнаткан — деп, чугаалаап, бисти бригадир-биле таныштырды. Септелгези доозулган моторну Станислав Иосифович ылавылап хынап турарын кезек када магадап көрүп турдувус.

— Бистиң цехте ажылынга кызымак, чурум-сагылга-даа талазы-биле эш-өөрүнге үлегерлиг ажылдап турарларга Валерий Сендажы, Федор Оюн, Дутаар-оол Ховалыг оларны бир дугаарында хамаарыштырып болур—деп, бригадир чугаалады. С. Лупевичиниң чаңы черле ындыг. Бодуунуң дугайында чугаалаарынга ынак эвес, бригада кежигүннериниң ажыл-ижин чугаалаар кижи-ле болгай — дээш, Петр Ондарович оон ынай базып чорупту.

Хой саныг шимчедикчилерни станоктарны чыскаган делгем, чырык өрээлдиг артыкы ужу. Ында мастер Василий Иванович Беленковтуң удуртканы шлифовщиктер ажылдап турар. Бир кижи кылаң арыг кылдыр аштаан, белеп кезектеркан чыый салып, чурумчуткан туру.

— Мында бригадир В. Беленков биле В. Пикалов олар кылган кезектериге хуула таңма салыр эргелиг ажылдап турар. Оларның кылган ажылын хыналда чок дужаар—деп, цехком даргазы тайылбырлады. Станогуп соксаткаш, бригадир биске чедип келди.

— Көдээ ажыл-агый машиналарынга дагыр өөктерни кылып, белеткеп турар бис—деп, бригадир чугаалавышаан, кезек өөктерни алгаш, шыгаай тудуп хынавышаан, бисте көрүүстү.

Септелге мастерскаязының коллективи эрткен ийи айда продукция сайгарарының планын 117 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 101 хуу күүсеткен. Тус-тус участоктар аайы-биле планныг онаалдаларны үргүлчү ажыр күүседип турар. Амгы үеде септекчилер часкы хову ажылдарынга хереглеттинер кедээ ажыл-агый машиналарының септелгезин ой-шаанда доозар, совхозтарга ол талазы-биле дузаны көргүзери дээш септекчилерни чорудуп, шудургу ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА: цехтиң мурнакчызы, моторист Оюн Федор; (ортузунда) шлифовщиктер бригадазы: В. Пикалов, Д. Чаламаа, бригадир В. Беленков болгаш В. Писарев; (адаанда) мастерскаяның бир цегинин ниити хевири.

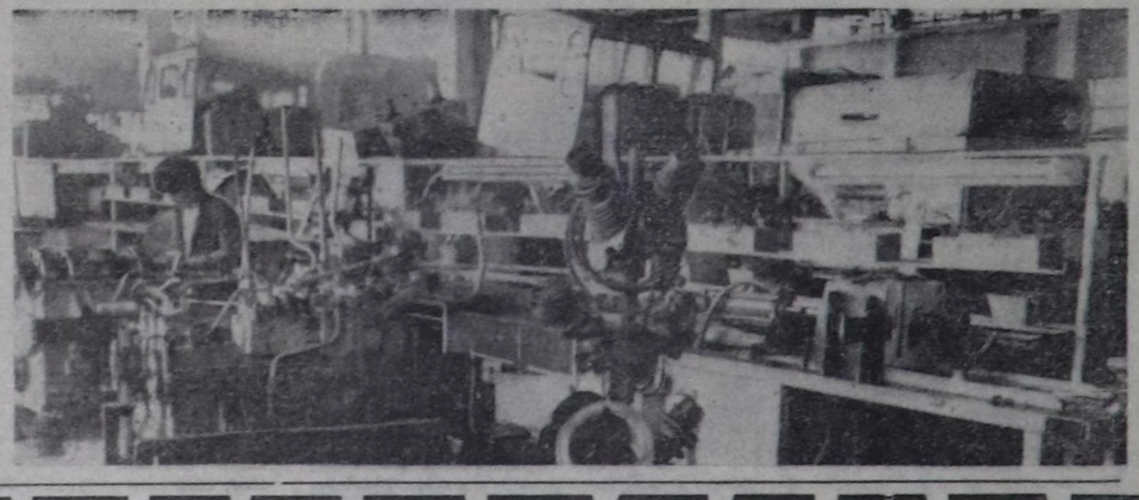

Чарыш хрониказы

БИРГИ ЧЕРДЕ

Амгы үеде техника септелгези бистиң республикада кидин түлүк чоруп турар. Септекчилерниң аразында социалистиг чарыш калбарган. Оок тиилекчилерин шаңнап мактап турар.

Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң механизаторлары техника септелгезин шапкынчыткан. Септекчилерниң аразында чарыштың түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Сөөлгү түңнел ёзугаар бирги черни механизатор Каадыр-оол Монгуш эзлээн.

АЛДАР ТУГУН КӨДҮРГЕН

Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң мастерскаяларында ажыл эртен-даа, кежээ-даа үзүк-сөксаал чок. Олар чоокку хүннерде часкы тарылгаже кирер техниканы бүрүн септеп доозар дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Совхозтуң механизаторлары андазыннарны болгаш культиваторларны септээн, сеялкаларны бо хонуктарда доозуп турар. Септекчилериниң аразында социалистиг чарышка бо чылдың эгезинден тура Н. Толстиков, А. Хандыкпай олар тиилекчи болуп келгеннер. Сөөлгү он хонуктуң түңнели-биле олар база өскелерин мурнаан. Күш-ажылчы чедишкиннери дээш бо септекчилерге тураскаадып, Күш-ажылчы алдар тугун көдүрген.

РАПОРТТААН

Кызылдың автосептелге заводунуң коллективи онгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедишкиниг күүседир дээш тус-тус ажылчыннарның, септекчилерниң аразында социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Бригадаларның, цехтериниң кежигүн бүрүзү «бөгүн—дүүнгүзүнден, даарта—бөгүнгүзүнден эки ажылдаар!» деп кыйгырыг-биле ажылдап турар.

Көскү түңнелдерни септекчилер чедип алган. Бо хүннерге чедир заводта чээрби кижи беш чыл планын күүседипкен. Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениниң эдилекчизи Константин Тимофеевич Кукариниң бригадазы эң баштай рапорттаан.

Бо коллективтиң кежигүннери Игорь Микачев, Владимир Хунай-оол, Валерий Овчаров, Дмитрий Кукарин олар планын доктаамал ажыр күүседип турар.

ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫНДА

Кызылдың дааранылга фабриказының ишчилери социалистиг чарыштың ачызында бо чылдың эрткен ийи айында бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Делегейниң уруглар чылынга тураскаадып, бичии уругларга таарыштыр даараан беш чаа кылыгларны олар шиңгээдип алганнар.

Марттың эрткен хонуктарының түңнели-биле Л. Н. Гурковaның бригадазы хүнде 600 чедир платьени даарап тургаш, бирги черни эзлээн. Ол чедишкиннери дээш бригадирниң чуруун бүдүрүлгениң хүндүлел самбыразында аскан.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН АКЫ-ДУҢМАНЫҢ БАЙДАЛЫНГА

Польшаның Каттышкан ажылгын партиязының ТК-зының Бирги секретары Э. Геректиң алдары дээш СЭКП ТК-ның Политбюрозу март 13-те Кремльдиң Улуг ордузунга дүштеки шайлалга кылган.

Шайлалгага Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, Н. А. Тихонов, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, М. С. Горбачев, албанныҢ өске-даа кижилери ол ышкаш Польша Улус Республиканың ССРЭ-де алчини К. Ольшевски чораан.

Шайлалгага эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Эдвард Герек!

Хүндүлүг эштер!

Эш Герек-биле бистиҢ беседавыс чап-чаа доозулду. Ол беседа совет-польша харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринге ажыктыг болуру чугаалаан.

Амыдыралдың алыс шыны мындыг: кады ажылдажылганың оруу-биле улам бурунгаарлаанывыс тудум-на, бистиҢ мурнувуска улам калбак аргалар ажыттының келир. БистиҢ чурттарывыс чаа беш чылдың бүдүүзүнде турар амгы үеде ол онза илдең. Ылаңгыя машина тудуушкунунга ышаш химиянга кооперастаашкын, улуг бүдүрүлгелерин дем каткан күженишкиннер-биле тургузар, әртемниҢ болгаш техниктиг бодалдың чедишкиннерин солчур талазы-биле ажыл аажок улуг хемчөөлдиг болуп бар чыдар. Ол бүгү үүлдер ийи чурттуң экономиказынга, ажылчы чоннарының чаагай байдалынга буянныг салдарын чедирип турары чугаажок.

Делегей политикаазын чорударда, делегейниҢ таваржын турары шак ындыг шылгалдардан шын түңнелдерни кылырындан артык чугула чүве чок боор. Оларның аразындан сөөлгү үеде эң шыңгызы—социалистиг Вьетнамче кыдат шериглериҢ халдаашкыны-дыр. Империалистиг чамдык бөлүктериҢ талазындан агрессориу херек кырында деткип турарының уламындан харын ол халдаашкын болдунар аргалыг болу бергени ол-дур.

Түңнел тодаргай: тайбың хамыктың мурнунда Азияда ам-даа болур чогууру-биле быжыг эвес-тир. Күрүне бүрүзүнге удур агрессияны бүгүдеге кыжаныг кылдыр билген КомитединиҢ Москвага болган чөвүлел хуралызга хүлээп алдынган Декларацияга тайбың дээш, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбас дээш, чепсегленишкинни ылаң-ла дүжүрери дээш, дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш чөрүлдежиш месилдежир чоруктарның одагларын чок кылыр дээш демиселдиң талазы-биле бистиң ниити тодаргай болгаш боттуг программавысты бүгү чурттарга саналдаан болгай бис. Москвага соңгулда мурнунда чугааларга Силерниң кодүргеН саналдарыцар, эш Брежнев, ол программаны боттуг өзу-биле байлакшыдып болгаш калбартып турар-дыр. Ол саналдарны бистиң чуртувуска боттуу-биле үнелээн, оларны бүрүңү-биле деткип турар бис.

Кыдат удуртулганың авантюристиг, гегемонисчи политиказын, Вьетнам Социалистиг Республикага удур үүдекбужар агрессиязын бистер, бүгү польша улус, килеңнен болгаш ол бүгүңү дүвүрээнин-биле көрүп турар бис. Вьетнам улустуң маадырлыг демисели-биле эң-сеткилиисти бүрүн каттыштырып болгаш ооң чөптүг негелделерин деткип турар бис. Мооң мурнунда-даа ышкаш, Вьетнам чаасканы эвес. Ону Совет Эвилели, социалистиг өске-даа чурттар болгаш делегейниҢ бүгү дешилгелиг хөй-ниитизи деткип турар.

Хүндүлүг эштер!

БистиҢ беседаларывыстың эрткени чүректиҢ ханызындан байдал дээш Силерге өөрүн четтиришкинни влерديрин чөпшээреп көрүнер, эргим Леонид Ильич. Бүгү айтыырлар дугайты долу чаңгыс эптиг болдувус, байдалды болгаш бистиҢ мурнувуста турар сорулгаларны бир дөмей үнелээр болдувус. БистиҢ хүлээп алган шиитпирлериис бистиҢ ийи улустарывыстың эрте-ажыктарынга, социализмниҢ болгаш тайбыңның хөрөңге бараан болур.

Бүзүлбас найырал болгаш бүгү талалыг акы-дуңма польша-совет найырал дээш;

Совет ЭвилелиниҢ Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ооң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежнев дээш;

мында олурар бүгү совет өңнүктериҢ кады болгаш чедишкиннерлиг болуру дээш кундага көлүрерин чөпшээреп көрүңер.

(СЭТА).

* * *

Э. Герек атомнуг энергияның И. В. Курчатов аттыг институдунга чораан. Ол аалчы-биле кады анда ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазының орлакчызы, ӘртемниҢ болгаш техниканың күрүне комитединиҢ даргазы В. А. Кириллин чораан. ССРЭ-ниҢ Әртемнер академиязының президентизи, бо институттуң директору А. П. Александров тайылбыр берген.

(СЭТА).

Эш Э. ГЕРЕКТИҢ чугаазы

Хүндүлүг болгаш эргим Леонид Ильич!

Эргим совет өңнүктер!

СилериҢ-биле, эргим Леонид Ильич, Польшаның өске-даа өңнүктери-биле, Совет ЭвилелиниҢ удуртур партийжи болгаш политиктиг ажылдакчылары-биле бөгүнгү ужуражыышкын дээш хамыктың мурнунда чаагай өскелдиг ханыышкынын илередирин чөпшээреп көрүңер. Совет ЭвилелиниҢ Коммунистиг партиязының болгаш ооң ленинчи Төп КомителиниҢ удуртулгазы-биле экономиканы хөгжүдеринге база ажылчы чоннарның чаагай байдалын бедидеринге улуг чедишкиннерни чедип ап турар акыдуңма совет улусту бистиҢ партиязыс база чонувус хүндүткелдиҢ болгаш найыралдың өзүзү-биле көрүп турар. ССРЭ-ниҢ Дээди Советдинге соңгулдаларның бодунуҢ Коммунистиг партиязын долгандыр совет улустуҢ сырый каттышканын база дагын чырыткылаңдыр бадыткаан түңнелдери-биле холбаштыр силерге өскелдиҢ ханызындан байыр чедириш тур мен, эргим эштер!

Польшаның болгаш Россияның революсчуларының аңгы талазы-биле дем каткан тулчуушкуннарынга бистиҢ улустарывыстың төрүттүнүп келген найыралын гитлержи әжелекчилерге удур тулчуушкуннар шөлдеринге кады төккен хан улам быжыглаан. Ам ол найырал—Польшаның айыыл чок чоруунуҢ болгаш хөгжүлдезиниҢ чугула үүлү, а ону быжыглаары—бистиҢ политикавыстың үндезин шугуму-дур.

Амгы оң чылда онза шаңкын хөгжүп турар польша-совет харылзааларның амгы байдалын бедин-биле үнелеп турар бис. БистиҢ чаңгыс эвилисти, бистиҢ партияларывыстың болгаш улустарывыстың аразында акы-дуңма харылзааларны моон соңгаардаа быжыглаар, ийи чурттуң кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылгавысты улам калбартыр бис.

Социализм чурттарының дем каттыштырылгазы, ооң сырый каттыжыышкыны болгаш хөделишкиннериниҢ чаңгыс эви—тайбың болгаш бүгү улустарның кады ажылдажылгазының идеяларының тиилелгезиниҢ иүүрүнде хүнден хүнче быжыгып турзун дээш моон соңгаардаа бүгү күженишкиннериисти салыр бис.

Бистер, поляктар, совет кижилер-биле база бир дөмей, политика болгаш шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкыны дээш шиитпирлиг турзуп турар бис, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин күштелдирип болгаш делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң одагларын хөрөөледіл турар соок дайын күштериниге удур турзуп турар бис.

Варшава КерээзиниҢ киржикчилери күрүнелериниҢ Политиктиг Консультативтиг КомитединиҢ Москвага болган чөвүлел хуралызга хүлээп алдынган Декларацияга тайбың дээш, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбас дээш, чепсегленишкинни ылаң-ла дүжүрери дээш, дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш чөрүлдежиш месилдежир чоруктарның одагларын чок кылыр дээш демиселдиң талазы-биле бистиҢ ниити тодаргай болгаш боттуг программавысты бүгү чурттарга саналдаан болгай бис. Москвага соңгулда мурнунда чугааларга СилериҢ кодүргеН саналдарыцар, эш Брежнев, ол программаны боттуг өзү-биле байлакшыдып болгаш калбартып турар-дыр. Ол саналдарны бистиҢ чуртувуска боттуу-биле үнелээн, оларны бүрүңү-биле деткип турар бис.

Кыдат удуртулганың авантюристиг, гегемонисчи политиказын, Вьетнам Социалистиг Республикага удур үүдекбужар агрессиязын бистер, бүгү польша улус, килеңнен болгаш ол бүгүңү дүвүрээнин-биле көрүп турар бис. Вьетнам улустуҢ маадырлыг демисели-биле эң-сеткилиисти бүрүн каттыштырып болгаш ооң чөптүг негелделерин деткип турар бис. Мооң мурнунда-даа ышкаш, Вьетнам чаасканы эвес. Ону Совет Эвилели, социалистиг өске-даа чурттар болгаш делегейниҢ бүгү дешилгелиг хөй-ниитизи деткип турар.

Хүндүлүг эштер!

БистиҢ беседаларывыстың эрткени чүректиҢ ханызындан байдал дээш Силерге өөрүн четтиришкинни влерديрин чөпшээреп көрүңер, эргим Леонид Ильич. Бүгү айтыырлар дугайты долу чаңгыс эптиг болдувус, байдалды болгаш бистиҢ мурнувуста турар сорулгаларны бир дөмей үнелээр болдувус. БистиҢ хүлээп алган шиитпирлериис бистиҢ ийи улустарывыстың эрте-ажыктарынга, социализмниҢ болгаш тайбыңның хөрөңге бараан болур.

Бүзүлбас найырал болгаш бүгү талалыг акы-дуңма польша-совет найырал дээш;

Совет ЭвилелиниҢ Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ооң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежнев дээш;

мында олурар бүгү совет өңнүктериҢ кады болгаш чедишкиннерлиг болуру дээш кундага көлүрерин чөпшээреп көрүңер.

(СЭТА).

* * *

Э. Герек атомнуг энергияның И. В. Курчатов аттыг институдунга чораан. Ол аалчы-биле кады анда ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазының орлакчызы, ӘртемниҢ болгаш техниканың күрүне комитединиҢ даргазы В. А. Кириллин чораан. ССРЭ-ниҢ Әртемнер академиязының президентизи, бо институттуң директору А. П. Александров тайылбыр берген.

(СЭТА).

1979 чылда Тыва АССР-ниҢ ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының НЕГЕЛДЕЛЕРИ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

II. Көдээ ажыл-агый

1. Социалистиг чарыштың тиилекчилери деп саналырлар болза:

көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниҢ ажыктын бедидерин, тарааны, эттиг, сүттү, дүктү болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрерин база күрүнеге садарын ковудедириниҢ, оларның шынарын экижидериниҢ, малдың баш санын өстүрериниҢ, техниканы база суггаттыг чөрлерни үре-түңнелдиг ажыглаарының, хөреңгилерин, материалдарны, энергия курлавырларын камнаарының болгаш продукцияның бот-үнезин чигедириниҢ талазы-биле улус ажыл-агый планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күүседириҢ болгаш ажыр күүседирин чедип алган районнар, совхозтар;

көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн, тарааның ниити чыылдазын база ону күрүнеге садарын, ковудедириниҢ, бедик шынарлыг мал чемнерин белеткээриниҢ талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерин күүседирин хандырган **районнар, совхозтар;**

совхозтарны инженер-техниктиг болгаш бүдүрүлге талазы-биле хандырар планнарын, социалистиг хүлээлгелерин кол-кол көргүзүглер талазы-биле күүседирин болгаш хандырын турар зонаазының ажыл-агыйларының машинатрактор парыгының ажылдан кылышкының улгаттырарына идигин берген **Сельхозтехниканың күрүне комитединиҢ салбыры;**

суг-ажыл-агый дериишкиннерин суггарылгага белеткээриниҢ, септээриниҢ болгаш ажыл-агыйның иштики суггарылга системаларын техниктиг хандырарының талазы-биле планнарны база социалистиг хүлээлгелерин күүседирин болгаш совхозтарның мелиорастаан черлерден чаагай дүжүттү алырын хандырган **суггарылга системазының эргелери.**

2. Социалистиг чарыштың тиилекчилери деп саналырлар болза:

эң чаагай дүжүдүн өстүрген болгаш тарааның ниити бүдүрүлгезиниҢ талазы-биле онаалданы күүседирин **тракторхову бригадалары;**

силос культураларының погаан массазының эң бедик дүжүдүн чедип алган **кукуруза өстүрер бригадалар;**

погааларның эң-не чаагай дүжүдүн алган **погаа өстүрер бригадалар;**

картофельдиң эң-не чаагай дүжүдүн алган **картофель өстүрер бригадалар;**

мал чемнери белеткээр талазы-биле онаалданы күүседириҢе эң бедик түңнелдерни чедип алган, **мал чеми белеткээр комплекстиг бригадалар;**

көдээ ажыл-агый культураларының эң чаагай дүжүдүн чедип алган **суггаттыг чер бригадазы;**

сезон дургузунда чаңгыс агрегатка эң-не хөй сиген далганын бүдүрерин хандырган **АВМ-ниҢ операторлар звенолары;**

төрүүр чүс хой бүрүзүнге онааштыр эң хөй хураганнарны менди доруктурган, дүктү бүдүрериниҢ онаалдазын күүседирин болгаш хойвуҢ баш санын менди камгалап алырын хандырган **хойжу бригадалар;**

төрүүр чүс инек болгаш хупажын бүрүзүнге онааштыр эң хөй бызааны алган, сүттү бүдүрериниҢ болгаш күрүнеге садарының планын күүседирин, малды менди камгалап алырын хандырган **сүт-бараан фермалары;**

ниити немелде деңзини алырына, күрүнеге мал садарына эң бедик көргүзүглерни чедип алган, **мыйыстыг бода малды болгаш хойну семирти азыраар бригадалар;**

бир кол төрүүр хаванга онааштыр эң хөй хаван ооллдарын алган болгаш аныяк хаваннарны азырап өстүрериниҢ база хаван эдин бүдүрериниҢ талазы-биле онаалданы күүседирин, хаваниҢ баш санын менди камгалап алган **хаван фермалары;**

төрүүр чүс беге онааштыр эң хөй кулунну алган, чылгы мал эдин бүдүрериниҢ талазы-биле онаалданы күүседирин, мал бажын менди камгалап алган **чылгы мал фермалары;**

чаңгыс кыс дагаага онааштыр эң хөй чуурганы алган болгаш куш эдин бүдүрериниҢ талазы-биле онаалданы, куштуҢ баш санын менди камгалап алырын хандырган **куш фермалары;**

төрүүр чүс малга онааштыр эң хөй төлду алган болгаш эт бүдүрериниҢ талазы-биле онаалданы күүседирин, малдың баш санын менди камгалап алган **ини, теве фермалары;**

Совхозтарның бүдүрүлге салбырларының — бригадаларның, фермаларның — ортузунга социалистиг чарыштың тиилекчилерин үш зона аайы-биле: **төп** зона—Кызыл, Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш Тожу районнар, **барын зона**—Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнар, **мурнуу зона**—Эрзин, Тес-Хем, Өвүр болгаш Мөңгүн-Тайга районнар аайы-биле тодаргайлаар. Зона бүрүзүнге бир бригаданы, ферманы, авенону тиилекчи деп саналар.

3. Социалистиг чарыштың тиилекчилери деп саналырлар болза:

тракторга эң бедик ажылдап кылышкынны чедип алган болгаш продукция бүдүрериниҢ база көдээ ажылагый культураларының дүжүттүүнүҢ талазы-биле онаалданы күүседирин (трактор-хову, кукуруза, погаа, картофель өстүрер, мал чеми белеткээр бригадаларга база суггаттыг чер бригадаларынга тус-тузунда) **тракторист-машинистер;**

ажаан алган шөлүнден эң хөй тарааны бастырган **комбайнерлер;**

өстүрүп турар культуразының эң чааган дүжүдүн чедип алган **суггатчылар;**

төрүүр чүс хой, өшкүте онааштыр эң хөй аная, хураганны доруктурган, эң хөй дүктү кыргын алган болгаш мал бажын менди камгалап алган **хойжулар;**

хойларның бедик дужаалда деңзизин чедип алган, **хойну семирти азыраарында база одарладын семиртириниҢ хойжулар;**

саар бир инекке онааштыр эң хөй сүттү саан алган болгаш эң хөй бызааны менди доруктурган, мал бажын менди камгалап алган **саанчылар болгаш инек кадарчылары;**

төрүүр чүс инекке онааштыр эң хөй бызааны менди доруктурган, малдың баш санын менди камгалап албышаан, эң бедик немелде деңзини чедип алган, **эткир уксаалыг инектер кадарчылары;**

малдарның эң бедик немелде болгаш дужаалда деңзизин чедип алган, **семиртилге шөлдериниҢ база одарладын семиртир коданнарның инек кадарчылары;**

малдан эң хөй чаш төлду доруктурган, малдың бедик продуктулуун чедип алган, оларның баш санын менди кадагалаан **хаван ажаакчылары, чылгычылар, куш ажаакчылары, ини-ижилер, теве кадарчылары.**

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИН ҮНДҮРЕРИНИҢ ХУУСААЛАРЫ

Үлетпүрге, тудутта, транспортка болгаш харылзаага, садыгга, коммуналчурттага хандырылгазынга: районнар болгаш хоорайлар, а ол ышкаш бүдүрүлгелер база организациялар ортузунга — улгадын турар түңнели-биле квартал санында (I кварталдан ажыда) болгаш чыл түңнели-биле. Ол адырларның ажылдакчыларының ортузунга—1979 чылда ниитизи-биле.

2. Көдээ ажыл-агыйга социалистиг чарыштың түңнелин мынчаар үндүрер:

мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база садын алырын ковудедири дээш районнар болгаш совхозтар ортузунга улгадын турар түңнели-биле квартал санындан (IV кварталдан ажыда) болгаш чылдың түңнели-биле;

мал ажылының фермаларының болгаш хойжу бригадаларның ортузунга, а ол ышкаш мал ажылының ажылдакчыларының ортузунга — 1979 чылда ниитизи-биле:

трактор-хову, кукуруза, погаа, картофель өстүрер бригадаларның, а ол ышкаш мал чеми белеткээр талазы-биле комплекстиг бригадаларның база суггаттыг чер ажылының бригадаларының, хову ажылының ажылдакчыларының ортузунга—1979 чылдың ноябрь 1-ге чедир;

мал чемнерин белеткээриниҢ, а ол ышкаш дужут ажаалдазының талазы-биле районнар ортузунга — он хонук санында, а доозулган түңнелин — 1979 чылдың ноябрь 1-ге чедир үндүрер.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ШАҢНАП МАКТААРЫ

II. Көдээ ажыл-агый

мал чемниериниҢ белеткелиниҢ база дужут ажаалдазының талазы-биле бодунуҢ зонаазынга социалистиг чарыштың тиилекчиси болган үш районга он хонук санында болгаш чыл түңнелинде СЭКП обкомунуҢ, Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, профоблчөвүлелдиҢ болгаш ВЛКСМ обкомунуҢ шилчиир Кызыл туктарын тыпсыр. Он хонукта бээр акша шаңналының түңү—тус-тузунда 200 рубль, а чыл түңнелинде — тус-тузунда 500 рубль болур.

Квартал дургузунда болгаш чыл дургузунда мал ажылының продукциязын бүдүрериниҢ, садарының база малдың баш санын ковудериниҢ талазы-биле бодунуҢ зонаазынга социалистиг чарыштың тиилекчиси болган үш районга, үш совхозтуҢ коллективтеринге СЭКП обкомунуҢ, Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, профоблчөвүлелдиҢ, ВЛКСМ обкомунуҢ шилчиир Кызыл туктарын тыпсыр. Квартал түңнелинде совхозтарга бээр акша шаңналының түңү—тус-тузунда 150 рубль, районнарга — тус-тузунда 300 рубль, а чыл түңнелинде совхозтарга — тус-тузунда 500 рубль, районнарга — тус-тузунда 1000 рубль болур. Чыл түңнели-биле районнарга, совхозтар коллективтеринге бирги чергениҢ Дипломнарын тыпсыр.

Квартал дургузунда болгаш чыл дургузунда мал ажылының продукциязын бүдүрериниҢ, садарының, малдың баш санын ковудериниҢ талазы-биле бодунуҢ зонаазынга социалистиг чарыштың ийнги черин өөлөөн үш совхозтуҢ коллективтеринге СЭКП обкомунуҢ, Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, профоблчөвүлелдиҢ, ВЛКСМ обкомунуҢ шилчиир вымпелдерин тыпсыр. Чыл түңнелинде оларга ийнги чергениҢ Дипломнарын тыпсыр.

Социалистиг чарыштың тиилекчизи болгаш трактор-хову бригадазынга, мал чеми бүдүрер талазы-биле комплекстиг бригадага, суггаттыг чер ажылының бригадазынга, хойжу бригадага, сүт-бараан фермазынга чыл түңнелинде СЭКП обкомунуҢ, Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, профоблчөвүлелдиҢ болгаш ВЛКСМ обкомунуҢ Дипломнарын тыпсыр болгаш тус-тузунда 300 рубль акша шаңналын бээр.

Социалистиг чарыштың тиилекчизи болган кукуруза, погаа, картофель өстүрер бригадаларга, мыйыстыг бода малды болгаш хойну семирти азыраар бригадаларга, хаван, чылгы, куш, ини болгаш теве фермаларынга чыл түңнелинде СЭКП обкомунуҢ, Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, профоблчөвүлелдиҢ, ВЛКСМ обкомунуҢ Дипломнарын болгаш тус-тузунда 200 рубль түңүт акша шаңналын тыпсыр.

Көдээ ажыл-агыйда комсомолчу-аныяктар бригаладарының ортузунга социалистиг чарыштың тиилекчизи болган алды коллективке ВЛКСМ обкомунуҢ шилчиир Кызыл туктарын болгаш тус-тузунда 200 рубль түңүт акша шаңналын тыпсыр.

2. Үлетпүр, тудут, транспорт болгаш харылзаа, садыг, коммунал-чурттага хандырылгазы:

квартал дургузунда болгаш чыл дургузунда социалистиг чарыштың тиилекчизи болган районга азы хоорайга, бүдүрүлгелериҢ болгаш организациялариҢ коллективтеринге (шупту 5 коллектив) СЭКП обкомунуҢ, Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, профоблчөвүлелдиҢ, ВЛКСМ обкомунуҢ шилчиир Кызыл туктарын тыпсыр. Квартал түңнелинде районга азы хоорайга акша шаңналы—500 рубль, бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтеринге — тус-тузунда 300 рубль, а чыл түңнелинде районга азы хоорайга—1000 рубль, бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтеринге— тус-тузунда 500 рубль болур. Чыл түңнелинде районга азы хоорайга, бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтеринге бирги чергениҢ Дипломнарын тыпсыр.

Социалистиг чарышка ийнги черлерни өөлөөн бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтеринге (шупту 5 коллектив) квартал түңнелинде СЭКП обкомунуҢ, Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, профоблчөвүлелдиҢ, ВЛКСМ обкомунуҢ шилчиир вымпелдерин тыпсыр, а чыл түңнелинде — шилчиир вымпелдерин болгаш ийнги чергениҢ Дипломнарын тыпсыр.

Комсомолчу-аныяктар бригадаларының ортузунга социалистиг чарыштың тиилекчизи болган алды коллективке чыл түңнелинде ВЛКСМ обкомунуҢ шилчиир Кызыл туктарын болгаш түс-тузунда 200 рубль түңүт акша шаңналын тыпсыр.

3. Көдээ ажыл-агыйның, үлетпүрүҢ, тудугуҢ, транспорттуҢ болгаш харылзааның, садыгның база коммунал-чуртталга хандырылгазының ажылдакчыларының ортузунга

Планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседириге эң бедик бүдүрүлгечи чедишкиннерни чедип алган бүдүрүлгениҢ мурнакчыларын СЭКП обкомунуҢ, Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, профоблчөвүлелдиҢ, ВЛКСМ обкомунуҢ Дипломнары-биле шаңнаар.

Социалистиг чарыштың эң-не шылгараан тиилекчилерни чыл түңнелинде УАЧД-ге болгаш Дыштанылга бажыңнарынга, туристи чоруушкуннарга баар путевкалар-биле шаңнаар.

Социалистиг чарыштың тиилекчилерни республиканың Хүндүлел самбыраазынга (I кварталдың түңнелдери-биле май 1-де болгаш III кварталдың түңнелдери-биле ноябрь 7-де), онгу беш чылдың мурнакчыларының Альбомунга киирер, а оларның портрет чуруктарын бүдүрүлгениҢ мурнакчыларының республика Аллеязынга—чылдың баштайгы беш айларының түңнели-биле азын делгээр.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КЫДАТ АГРЕССИЯНЫ ОЙТУР ШАВАР

Вьетнамга удур кыдат агшериглиҢ кемниг үүлгедиглери болгаш социалистиг чурттуң девискээрин эжелээри уламчылавышаан. Вьетнам чепсектиг күштериҢ ойтур шавыышкынынга болгаш делегейниҢ хөй-ниитизиниҢ күчүлүг удурланыышкын шимчээшкининге таварышкаш. Вьетнамның девискээриндеН Пекин боттарының шериглерин үндүрер дугайында чагдынчак медеглел кылыр ужурга таварышкан. Ынчалзажок шыны-биле алырга, агрессор кем-буруулуг үүлгедиглерин күштелдирип, согуушкун бээр кол күштерин чаа-чаа кезектер-биле быжыглавышаан, шериглерин мөөңнеп турар. Агрессиязын калбартып чорударынга белеткел кылдыр кыдат әжелекчилер Вьетнамның девискээринде чаа-чаа пунктуларны тургузуп турар деп, Вьетнам информация агентилели демделгээн.

Кыдат шериглер чамдык районнарда мурнуку турштарында хевээр турбушаан, шериг тудуглары кылыры калбартып турар. Кыдат агшериг дерзин-бужар үүлгедиглерин күштелдирбишаан. Кыдат әжелекчилер тайбың чурттакчыларны хыдып, өлүрүп, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин чок кылып, дериг-хеременерни оор өзү-биле Кыдатче соорүп чорудып турар.

Кыдаттар вьетнам черден боттарының шериглерин үндүрери-биле далашпайн турарын фактылар көргүзүп турар, а шериглерин үндүрер дугайында меге-хоозун медеглелин Пекин болза, делегейниҢ хөй-ниитизин мегелээр болгаш маадырлыг вьетнам улус-биле бүгү делегейде калбаргаН күчүлүг эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкини баксырадыр дээш аажылаН турар.

ХАНОЙ. март 13. (СЭТА). Кыдат агрессорнуҢ шериглери бүдүн хүн дургузунда чамдык чорудулгаларын идепкейжиткен. Монгкай угланыышкынга әжелекчилер чадаг шериглиҢ өзөөн каш полктарының күжү-биле Донгмо районда Тьеннев хемниҢ мурнуу эриннде плацдармны әжелеп алырын база катап орадаштыкан. Ынчалзажок вьетнам чепсектиг күштер ол халдаашкынны ойтур шаан, кыдат шериглериҢ шаан халдаашкынын доктаатКан. Дайзын дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг когаралга таварышкан.

Лангшон угланыышкынга тулчуушкуннар Донгданг хоорайның мурнуу болгаш чоон талакы чоогунга болган. Кол бедиктерни әжелеп алган, дайзын хоорайны артиллерия-биле боолаан.

Хаузянг угланыышкынга чамдык черлерге күрүне кызыгаарын үревишаан, кыдат агрессорлар Вьетнамның девискээринче киргеН.

Каобанг провинцияга олар Тайхосин болгаш Набао районнарже халдааннар. Вьетнамның улусчу армиязының дайынчылары дайынга күчүлүг харыы согуушкунну берген, өзөөн каш чүс-чүс кыдат солдаттар узуткаттынган.

Лангшон болгаш Каобанг угланыышкынларга агрессорлар аар чидиригге таварышпышаан, вьетнам девискээрге чаа быжыгланыышкынларны тудуп, чоок-кавы шөлдерни микалаанНар. Чамдык черлерде кызыгаар байзаларын кыдаттар вьетнам девискээрже ханы кирге бергеннер.

Вьетнам информация агентилелиниҢ дыңнадыг турары-биле алырга, сөөлгү хонуктарда ВСР-ниҢ Чепсектиг күштери соңгу провинцияларга 1800 хире кыдат солдаттарны сандан үндүрген болуп турар, олар вьетнам черге үнтен-дээредээшкинни болгаш кем-буруулуг үүлгедишкиннерни кылып турар.

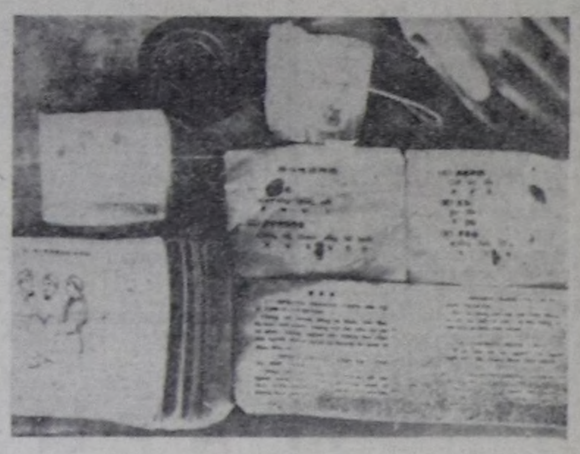

Вьетнам Социалистиг Республикага удур амгы агрессияны Кыдаттың маомсчи эрге-чагыргалары план өзугаар болгаш үргүлчү белетиеп келгениниҢ чаа бадыткаашкыннары тывылган.

Вьетнам девискээрге өлүрткен кыдат солдаттардан вьетнам-кыдат словарьлар тывылган. Оларны әжелеттирген вьетнам девискээрге харылзаа тургузуп алыры-биле тускай чогаадып кылган. Ону парлап үндүрерин агрессияны эгелээриниҢ усчок мурнунда белеткеп кылган.

ВИА—СЭТА-ның телефотозу.

„ЖЭНЬМИНЬ ЖИБАО" КЫДАТ УДУРТУЛГАДА МЕСИЛДЕЖИИШКИННЕР ДУГАЙЫНДА

ПЕКИН. (СЭТА). «Жэньминь жибао» солун «Месилдежиишкиннерни соксадыр, сырый каттыжыышкынны күштелдирер» деп түүлүү парлаан. Ол түүлде кыдат ниитилелде мурнунда ышкаш доктаамал эвес байдал хевээр арткан, ККП-де фракциялыг демисел күштелген, а кыдат удуртулгада эрге-чагырга дээш боттарының аразында демисел үргүлчүлевишаан дээрзиниҢ фактызын херек кырында хүлээп көргеН. «Партияның иштинде хөй санныг эштериҢ аразында месилдежилге болгаш харын-даа улуу-биле эптиг эвес чорук бар, а партияга Линь БяонуҢ болгаш «дөрттүҢ» чедирген хоразын ам-даа долузу-биле ажын эртинмээн» деп, ол түүлде айыткан.

Месилдежиишкиняе р н и ң хевээр артканының чыддагаазы болза болүглежиишкин болур деп, «Жэньминь жибао» адаан. «Болүглежиишкин партияның сырый каттыжыышкынынга болгаш чаңгыс эвинге хора чедирип, партия кежигүнериниҢ медерелин сандародын, партияның дайынчы күжүн кошкадын турарынга моон соңгаар шыдашпас кылдыр болүглежиишкинден бис ынчаар хөй катап качыгдан келген бис» деп, солун бижээн.

Ооң-биле холбаштыр түүлдүн авторлары болүглежиишкинни нептередип турарларга, фракциялар тургузуп турарларга халдааннар. «БистиҢ партиявыска фракциялыг организацияларның турары болгаш фракциялыг ажыл-чорудулганы чорудары хоойлуга удур. Бис болүглежиишкинни чүгле кылбас эвес, харын фракциялыг угланыышкынларны болдурбас ужурлуг бис»— деп, «Жэньминь жибао» бижээн. «Частыгларны болгаш будалыышкыннарны хүлээп көрүнден өйталап турарларны» шүүмчүлээрин, че кыйгырбышаан, «сырый каттышаанының факторларын чайладырыр «ККП-де тургустунган партияның иштики демиселиниҢ чаңчылдарының» болгаш Яньань үезиниҢ опилин эдер талазы-биле «Чжэнфэн» шимчээшкининиҢ үндезининге «чорудар» ужурлуг деп, ооң-биле холбаштыр солун сагындырган. Яньань үезинде «Чжэнфэн» шимчээшкинни коммунист-интернационалчылар-биле демисежиринге болгаш партияга арыглаашкын чорударынга Мао ЦзэдунуҢ ажылдап турганы билдингир болгай.

«Мао ЦзэдунуҢ идеяларының» үндезинге «чаңгыс эптиг» боттандырып чорудар ужурлуг деп демеглевишаан, болүглежиишкинни болгаш фракциялыг чорукту чок кылбас болза «дөрт модернизацияның программазы деп адаар түүлдү чедишкиннинг болгаш Яньань үезиниҢ опилин эдер талазы-биле «Чжэнфэн» шимчээшкининиҢ үндезининге чорудар» ужурлуг деп, ооң-биле холбаштыр солун сагындырган. Яньань үезинде «Чжэнфэн» шимчээшкинни коммунист-интернационалчылар-биле демисежиринге болгаш партияга арыглаашкын чорударынга Мао ЦзэдунуҢ ажылдап турганы билдингир болгай.

«Мао ЦзэдунуҢ идеяларының» үндезинге «чаңгыс эптиг» боттандырып чорудар ужурлуг деп демеглевишаан, болүглежиишкинни болгаш фракциялыг чорукту чок кылбас болза «дөрт модернизацияның программазы деп адаар түүлдү чедишкиннинг күүседип» шыдавас деп. «Жэньминь жибао» медеглээн. Ук программаның үндезини болза Кыдаттың шериг-экономиктиг күчүзүн улам ыңай өстүрер дээрзи билдингир болгай. «Партияга чаңгыс эп чокта, армияга-даа, улускаа чаңгыс эп турып шыдаттынмас. Бир эвес партияга быжыг сырый каттыжыышкын чок болза, ынчан бүгү чурт доктаамал чоруктуҢ болгаш сырый каттыжыышкынның политиктиг байдалын хевээр арттырын база хөгжүдүп шыдавас»— деп, ооң-биле холбаштыр солун бижээн.

«Жэньминь жибао» солунуҢ түүлү Вьетнамга удур Кыдаттың агрессиязы маадырлыг вьетнам улустуҢ шиитпирлиг ойтур шавыышкынынга болгаш делегейниҢ хөй-ниитизиниҢ килеңнег буруу шавыышкынынга таварышкаш аштырыышкынга четкен ындыг үеде болган деп, хайгааракчылар демеглээн.

Вьетнамга удур агрессия кыдат удуртукчуларның аразында чөрүлдээлерни күштелдирген. Ол чөрүлдээлер сөөлгү үеде улам-на көскү апарган деп, хайгааракчылар айыткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Байдалды эки балир үндезиннерге далыып алган, «ПекининиҢ удуртулгазында чөрүлдээлериҢ болгаш чуртка салдар чедип алыр дээш чидиг демиселдиҢ демдектериниҢ» барының дугайын «Юманите» солун бижээн.

Дайзынның дириг күжүнге болгаш техниказынга аар чидириглерни таварыштырып, вьетнам чепсектиг күштер кыдат агрессорларның калчаалыг халдаашкыннарын ойтур шаварын уламчылап турар.

ЧУРУКТА: Хо

КИЖИЗИДИЛГЕ — ЧОГААДЫКЧЫ АЖЫЛ

Кижизидилгеге хамаарышкан айтырыглар түгле школа-биле холбашкан эвес, харын ада-иелер болгаш уругларны долгандыр турар бүгү улуг кижилер-биле холбаалыг. Ынчангаш кижизидилге айтырыы ийи талалыг боолу турар.

Кижиниң өзүлдези элээн хөй үе-чаданы өртер. Ол үе-чаданың иштинде элээди налы деп адаар, оолдар, уругларның үези онзагай боолу турар. Бо үеде уругларның амыдыралында өскерлиишкиннер болур. Ынчангаш ада-иелериң болгаш улуг кижилериң талазынган оларга кичээнгейлиг хамаарылга негеттиниг турар.

Элээди назынны хөй кезиинде-ле «шилчилге үези» деп адаар. Шилчилге үези кижизидилгеге хамаарыштыр берге айтырыгларының бирээзи. Бо үеде кижиниң өзүлдезинге өскерлиишкиннер болуп, ниитилелге, бодунга хамаарылгазы тургустунуп, хуузунда үзел-бодалдары болгаш өртемчейни көрүп билири илереп, аажы-чаны, чурум-сагылгазының нормалары, долгандыр турар бүгү үүлдерге хамаарылгазы тодараттынып келир.

Ада-иелериң, улуг кижилериң эртем-билииниң деңнели, тускай эртеми янзы-бүрү болганының уламыдан элээди уругларның өзүлдезинде онзагай үүлдерни эскербейн эртттирриптер ийикпе азы оларны кижизидеринге хамаарышкан негелделери дүүшпейн барып болур. Амгы үеде элээди назылыг уруглар XIX вектиң төнчүзүнде ыракта ылгалдыг. Амгы үе — кижилериң өзүлдезиниң бүгү талалыг дүргедээни-биле онзаланып турар. Ол дүргедээшкинни немец эртемден Е. Кох акселерация деп адаан.

Акселерацияны делегейниң бүгү чурттарында болуп турар хайгааралдар херечилен келгей. Акселерация деп үл? Бо айтырыгларга бодүүн харыы бээри-биле чамдык чижектерни көрээлицер.

XIX вектиң төнчүзүнде аныяк кижилериң узап өзери 22—25 харга чедип турган, а амгы үеде кыс уруглар 16-17 харга, оолдар 18-19 харга чедер апарган. 1936 чылга деңнээрге, чаа төрүттүнген чаш уруглар 1,3-1,5 см. узун апарган. Амгы үениң элээди назылыг оолдар, уруглары шаандакы үежилериниң 12—14 см. узаан.

Үстүнде чижектерде деннелгелерден ап көөрге, элээди назылыг уругларның амыдыралында онзагай өскерлиишкиннер болганы илдең-дир. Ынчангаш ада-иелер болгаш өске-даа улуг кижилер бо өскерлиишкиннерни эскерип көөрү чугула апарган.

6-7 класс чеде берген оолдар, уруглар мурнукузундан ыракта өске апаар; кичээлинге шоолуг кыспас, чалгааараар, өжежир; хүн чурумун эки сагывас — орай келир, музыкага хөй хандыгар, киполаксаар; бодундан бичии дуңмаларынче үнүн бедидер, олар-биле чөрүлдээ тургузар; бажың ажылынга дузалажыр хөцүү чок, а чамдыкта адаеаин-даа, улуг акылары, угбалары болгаш өске-даа улуг кижилер-биле маргыжыптар, ажыныычал болур. Бо дээрге психология талазы-биле алырга «шилчилге үезинде» уруглар ньң аажы-чаңынга ада-чайгаар тыптын келир өскерлиишкиннер болур.

Шынап-ла уругларның бо үезинче чугула кичээнгейни салып, кижизидилгени күштелдирери ада-иелериң болгаш оларны долгандыр турар өске-даа улуг кижилериң хүлээлгези болуп турар.

А д а - и е л е р г е

Улуг орус эртемден П. М. Сеченев мынча деп бижээн: «Кижиниң характери тургустунарда түгле муңнуп бир хуузу төрүмелиндеп салган келир, а муңнуң тос үүс тоолан тос хуузу даштыкы салдардан, кижизидилгеден хамааржыр!» П. М. Сеченевтиң чугаалааны-биле алырга, аныяк кижиниң тургустунуп келириниң үндезини кижизидилгеден кол хамаарылгалыг боолу турар-дыр.

Элээди назылыг уруглар көргеи кижилерни болгаш дыңнаан чүүлүн өттүүксээр, аңаа дөмей болуксаан күзээрлер. Алдарлыг көскү кижилериң—артистериниң, спортчуларның чуруктарын уруглар өрээлинге аскылап алгылаапын эскерип болур. Ол дээрге совет аныяктарның эки үүүге күзел, түткүлүдүр. Чамдык таварылгада (хөй кезиинде көдээ черлерде) 16 хар четпээн уругларны кайы хамаан чок (орай-даа дивейн) киноларже киирип турар. Ол шын эвес. Ону хоруур хөрек. Чамдык даштыкы киноларның салдары бистиң аныяктарывыска хора чедирип болур.

Элээди назы чеде берген уруглар боттарын «улгады» берген кылдыр санай бээрлер. Ынчангаш улуг улусту өттүнүп таакпылаар, арагадаа ижиптер таварылгалар турар. Шынында олар ону кандыг-даа негелде чокка кылып, хөй кезиинде «шенеп» турарлар. Бо «шенээшкиннерни» чаңчыл болдурбазынга улуг улустуң, ада-иениң кичээнгейи болгаш дузазы хереглеттинер.

Чамдык ада-иелер элээди уругларын эмин эрттир чагырып, ыяап-ла дыңнаарын негеп: «сени төрүп, азырап каапдыр, мени дыңнаавайн канчаар сен...» дээп чижектиг сос, домак-биле дедирлендирер таварылгалар бар. Чамдыктары—эмин эрттир уругларының кара аайында. Чүнү эккел, чүнү кылып бер дей-дир, шуптузун кылыр. Ындыг уруглар улуургак, күш-ажылды үнелеп билбес, бодун өскелерден бедик кылдыр санап, өрү көрдүне берип болур. Үшкүдери — элээди ажы-төлүнүң дугайын бодавайн, арага-дарыга хандыктып, өг-бүлези-биле будулуп, өг-бүлезинден шуут чоруй барып, ажыл-төлүнүң сагыш-сеткилинге «балыгны» болгаш «аарышкылыг» үүлдерни арттырып каап турар. Мындыг таварылгада элээди назылыг оол, уруг адазының, ниинин арттырып каап «балыгна» кымдан артык бергедээр. Ооң уламыдан оол-дун, уругнуң аажы-чаңынга, бодун ап чоруурунга артык багай чаңчылдарның демдектери тыптып кээп болур. Өг-бүледен чоруткан ада азы не кижи арттырып кааны уругларының кижизидилгезинин дугайын база утпайн чоруур болза эки.

Кижизидилге — улуг кижиниң, ада-иениң бодун канчаар ап чоруурундан кончут хамааржыр. Чамдык ада-иелерни дыңнаарга, «ажылым чай чогунга уруг-дарыым кижизидеринге үем чедиштестир» дигилээр болгай.

Сураглыг педагог А. С. Макаренконуң чугаалааны-биле алырга, уругнуң кижизидилгезинге тускай үениң хөрээ чок, а түгле ада-иениң хуузунда үлегери хөрек дээн.

Уруглар элээди назылыг апарганда оларның бот-медереп тургустунуп, бодун үнелеп, бодунга кижизидилгеин эгелээр. Ол чүл дээрге өскебир кижиниң кандыг-даа үүлгедиглерин (эки-даа, багай-даа) анализтен билип, бодун ацаа деңнеп, бодунда четпес үүлдерни билип аптар апарганы ол болур.

8—10 класстар доозукчуларының кым болурун, кайнаар өөренип кирерин билбес, дуңмакедбиже экзаменнер тудуп шенегилээр. «Согур-душ» боолу кирип алгаш, «хоцүм чогул» дээш кааптар таварылгалар эвээш эвес. А чамдык доозукчулар чылдан чылче кайнаар-даа өөренип кирбес, ажылдавас-даа, анаа-ла «азырадыкчылдар» боолу кылаштажып тургулаарлар... Уругну шын кижизиде, ону бүгү талазы-биле билир хөрек. Билири дээрге, түгле ону хайгаарап, караа-биле көөрү эвес, а ол дугайын угаан билири дээрзин педагогикада айтып турар.

Элээди назылыг уруглардың шын кижизидилгезинин бир кол үндезини—ада-иениң бедик негелдези болгаш уругнуң чурум-сагылгазын шын хынап, контрольдаары. Бир эвес негелдени болгаш контрольду кошкадыптар ийикше, азы чамдык таварылгада шуут чок болу бээр болза, элээди назылыг уруглардың характери, моральдыг мөзү-шынары үрелии болур.

Элээди назылыг уруглары кижизидерде оларның аажы-чаңында, характеринде болуп ниитиделге ап чоруурунуң эки түүлдерин тып, аңаа даяныр апаар. Оларга чоок болур болгаш оларның сагыш-сеткилин билири чугула. Кижиниң сагыш-сеткилиниң ханы биликчизи А. М. Горький мынча деп бижээн: «Кижини үргүлчү-ле хаван сен деп турар болза, ол хаван ышкаш эде бээр, а бир эвес эки кижи сен деп сагындырар болза, ол күзелдин-биле эттине берип болур».

Бир эвес кижиниң бүзүреди чидер болза, ооң-биле кады буянныг, чазык сеткили, кээргээчели, човаачады, кандыг-бир чүвени шыдажып эртериниң аргалары чоорту шуут чиде бээр.

Э. ОНДАР,
башкы.

Таңды район.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

«ХӨГЛҮГ ӨГ»

Телевидение дамчыштыр «Хөглүг өг» деп дамчыдылганы көрүп ора, ында каастап кылган тыва өгнүң чаражын, ооң иштинде хөглүг, баштак кижилериң овур-хевирин магадап, оларның бараалгадыын улуг сонуургал-биле көрдүм. Ынчангаш бо чижектиг солун дамчыдылгаларны моон соңгаар-даа чонга бараалгадыр боор дээрзинге бүзүреп артым.

Ук дамчыдылгада каастап кылган тыва өгнү чайгы үелерде дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга аянныг чараш ыылдыр дерип, орта тыва улустуң оюннарын, ыры-шоорун организастап чорутса кандыг ирги деп саналдыг мен. Чоннуң национал оюннарын калбаа-биле нептередип, тарадырынга ооң ролю улуг дээрзи билдингир. Ооң-биле чергелештир тыва чоннуң чурттап өскен өө түгле тыва чонну эвес, а өске-даа национал-дыг кижилерни сонуургадыр.

Э. ТЕЖИТ.

СОЛУН БОЛГАН

«Найырал» совхозтуң Үрбүн көдээ Культура бажыңынга тыва улустуң шагаа байырлалын организастап эрттирген. Тыва улустуң кажык адар, баг кагар, хендирбе сый кагар, тывызыктаар оюннарын чон ойнаан. Агитквартиралар аразының амданныг аъш-чем кылырынга конкурузу база болган. Бирги черни Чапаев, ийиги, үшкү черлерни ССРЭ-ниң 50 чылы, Ленин кудумчулары тус-туста эзлээш, шаңнаткылаанар. Шагаага суурнуң улуг назылыг кижилери тыва хептерин кедип алгаш келгеннер. Шагаа дугайында беседаны школа директору З. Аржаалай солун кылдыр таныштырып номчаан. Кара-Тал ферма-зының саанчылары Үрбүннүң саанчылары-биле аргадуржулга солчуп келгеш, ук шагаага киржип, хөглүг, омак чанганнар.

К. МААДЫР-ООЛ.

ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛ

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң чанында «Удуртукчунуң күш-ажылы» деп школаның эзлчеглиг кичээли болуп эртикен. Ында совхозтарның директорлары, кол специалистер киржип турар. Эзлчеглиг кичээлди «Шекпээр» совхозка эрттирген.

«Ажыл-агыйның социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң дугайында» совхоз директору Ш. Ооржактың, көдээ ажыл-агый техниказының эдилели болгаш камналгазының талазы-биле МТМ эрклекчизи К. Ооржактың, сүт бүдүрерин көөдедир дээш ап чорудуп турар хемчеглер дугайында совхозтуң кол зоотехниги Б. Даржааның болгаш өскелериң-даа илеткелдерин чыылганнар улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының, машина-трактор мастерскаязының ажылы-биле школаның дыңнакчылары танышкан.

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары О. Н. Шагдыр-оол, ол районнуң совхозтарының директорлары, партком секретарылары школаның эзлчеглиг кичээлинге олурушканнар.

Х. МОНГУШ.

ИНИТИ КҮШ-БИЛЕ

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыннары школага болгаш уруглар албан черлеринге оттулар ыяш белеткелин чылдың-на организастыг чорудуп турар.

Чоокта чаа Шуй ортумак школазының оттулар ыяжын белеткеп, бир хүннүң шевин организастаан. Аңаа совхозтуң ажылчыннары, тускай эртемниглери болгаш пенсионерлер база идепкейлиг киришкеннер. Бир хүнде 300 кубометр токпак-ыяшты белеткээн. Белеткээн ыяшты хемчээгеш, школада хүлээткен.

Б. БАРБА.

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозтуң агитквартиралар көрүлдезиниң тиилекчилери уруглар ансамбли. № 8 агитквартираның

С. СЕДИПТИҢ фотозу.

ТИИЛЕКЧИ БИБЛИОТЕКАЛАР

Республиканың библиотекаларының ортузунда 1978 чылдың социалистиг чарыжының түннелин үндүрген. Хөй санныг чаа номчукчуларны хаара тудары, ном бижидерин көөдедири, категориялыг библиотекаларның саның өстүрери дээш өске-даа аңгы-аңгы он негелде чарышта кирип турар. Номчукчулар хаара тударының планы ниитизи-биле 105 хуу, ном бижидери 102 хуу күүсеттинген.

Чарышка бирги черни Каа-Хем район алган. Ук районга Культура министерствозунуң болгаш күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң шилчиир Кызыл тугун 180 рубльдиг ном комплектизи-биле кады тыпсыр. Ийиги черни алган Таңды районга 120 рубльдиг ном комплектизин, үшкү черни алган Улуг-Хем районга 100 рубльдиг ном комплектизин тыпсыр. Ол ышкаш чарышка бирги черни алгылаан дараазында библиотекаларны — Каа-Хем районнуң уруглар библиотеказын, Коптуг-Аксының библиотеказын, Таңдының район библиотеказын, Элегестиң көдээ библиотеказын, ол ышкаш Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң база Кызылдың № 4 школазының библиотекаларын тиилекчилер деп санаан.

Чарышты организастап чорударынга эң идепкейлиг болган хөй санныг ажылдакчыларны акша шаңналдары-биле шаңнаар.

КЫСКАЗЫ-БИЛЕ

Барыын-Хемчик районда Эрги-Барлык ортумак школазының спорт залынга спортчу маргылдаалар дыштанып хүн санында-ла болуп эртип турар.

Чоокта чаа Ак-Довурак хоорайның медицина ажылдакчылары, профтехучилищениң спортчулары болгаш «Хемчик» совхозтуң төлээлери баскетболга, волейболга ужуражылганы бо спорт залынга эрттирген.

Маргылдааларга сес команда күзүп шенешкен. Бирги черни «Хемчиктиң» командалы эзлээн. Ак-довуракчылар дараазында дыштанып хүнде хоорайга кээп ойнаарынче совхозтуң спортчуларын чалаан.

А. ЕВРОП.

• • •

Таңды районда Балгазын суурда санаторийде дыштанып турар кижилер аразынга шыдыраа маргылдаазын организастаан. Аңаа он ийи шыдыраачы санаторийниң бирги чери дээш ойнаан. Улуг-Хем чурттуг Базыр-Тараа Оюн-оол чемпионнаан. Николай Кызыл-оол, Монгуш Доржу олар ийиги, үшкү черлерни эзлээннер.

С. МОКРАШ.

ЧАСКЫ АҢНААШКЫН

— Россия Федерациязының девискээринге часкы аңнаашкынны он хонук хуусаалыг кыдыр чөпшээрээр — деп, РСФСР-ниң ацыыр талазы-биле Кол эргелелиниң СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.—Часкы аңнаашкынның эгелээр хуусаларын областарның, крайларның күүкомнары, АССР-лериниң Министрлер Чөвүлелдери доктаадыр. А аңнаашкынны ац-меценің баш санын көөдедир дээш сагыш салып турар черлерге чорудуп боолу.

Чижээ, күшкүлдерни болгаш кара-кушту эки организастаан ажыл-агыйларга оларның саны хөй черлерге ацнап болур. Одуректерниң чамдык хевирлерин, кастары Кыдыкы Соңгу чүктүң рай[illegible]нарынга болган ооң-биле деңнештирген областарга ол черлериң чурттакчыларынга оларның хууда хереглеливге ажыглаары-биле аңнаарын чөпшээреп турар.

Төтчеглекчилер-биле демселди күштелдирери-биле [illegible]чылар ниитилелдериниң, [illegible]тивчилериниң, күрүнеңиң аңныыр хайгааралыпың инспекторларының, милиция, арга-арыг камгалалының ажылдакчыларының постуларын база бригадаларын чер болганга тургузар. Бойдустуң оңнуктери тус-тус девискээрлерге часкы үеде «ыржымның айын» организастаар.

ТААКПЫЛААРЛАР ЭВЭЭЖЭЭН

ОТТАВА. Таакпылаар чорукка удур кампанияны Канадада эгелээн. Никотин деп хораның хоразының дугайын чонга тайылбырлаарының ниити национал неделязын аңаа эрттирген. Торонто болгаш оон-даа өске хоорайларның эрге-чагыргалары чадагай эвес черлерге таакпылаарын хоруурунче ресторанналарны, магазиннерни, чоннуң сонуургал көөрү бүдүүлгелериниң эзлерин кыйгырган. Таакпылаарын хораан демдектер хөй-хөй бажыңларның лифтилериндe көстүп келгилээн.

— Статистиканың сан-медээлерин өзүгаар адырга, таакпылаарларның саны чуртта кызырлыг турар—деп, Канаданың национал кадык камгалал министри М. Бежэн медеглээн.

Сөөлгү 7 чылда таакпылаашкынның хоразының дугайында тайылбыр ажылын күштелдиргениниң түңнелинде, 15—19 хар чедир пазылыг оолдар, уругларның таакпылаары 4 хуу кызырылган. Ынчалза-даа Канаданың аныяктарының 27 хуузу доктаамал таакпыдаар хевээр.

Н. БРАГИН.

ГТО-НУҢ НОРМАЗЫН ДУЖААР МАРГЫЛДАА

ВЛКСМ Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди, ДОСААФ обкому, республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилели ГТО-нуң нормаларының хөй хевирлерин дужаар республика маргылдаазын бо чылдың март 17-18 хүннеринде Кызылга эрттирер. Бо улуг маргылдаага районнарның, Кызылдың, Ак-Довурактың, Чаа Шагаан-Арыгның шилиндек командалары киржир. Үүгле найысылалдан безин он хире команда маргылдаага киржири көрдүнген.

ГТО-нуң үшкү, дөрткү, бешки чадаларының нормаларын маргылдаага дужаар, тодаргайлаарга 2, 3, 5 километрге хаакка маңнаары, гимнастика (мергежилгелер кылыры), боодалга программада кирип турар.

Хаакка маңнаарының маргылдаазы «Тайга» станциязында март 17-де 11 шакта эгелээр. Боодалга, гимнастика маргылдаалары дараазында хүнде Кызылга эртер. Маргылдааның түңнелин ол-ла хүн «Хөрел» спорт залынга үндүрер.

ГТО-нуң хөй хевирлерин дужаарынга шылгараан командага кубокту, тиилээн кижилерге медальдарны, турасканалдыг белектерни тыпсыр. Районнарның командаларының түңнелин аңгы үндүрүп, шаңнаар.

ГТО-нуң нормаларын дужаар маргылдаага идепкейлиг киржиңер!

Оорлар баш сугар чер тыппазын

АРЫН-НҮҮР ЧОК КИЖИЛЕР

Чаа төрээн эмиглиг, бөөс инек, чаш бызаа-даа дивес, кижи арын-нүүрүн оскунган, доктаамал ажыл кылбас, ажыымчы оорлар-биле демисел—бүгү ниитиниң хөрээ. Хүнде халас ажык-кончаа сүрер, хамаатыларның хууда болгаш ниитиниң мал-магаанын, өнчү-хөреңгизин оорлаар, кэргел чок оор кижилер таныш-көрүш, тала-дугай сээннинг болуп, кады-кожаларының малын тудуп баглап, сүмелеп бээр түүлдер бары хомуданчыг-дыр. Чамдык черлерде кижилерни куруглаткаш, халактаткан, чоннуң аът-хөлүн, мал-маганын карак ажыттап, оор-биле амыдыраар кижилерни адавас, оларны ойзуп, шолалап «Семис-Кайгал», «Чолдак-Кайгал» дижип улам онемчидип, оларның шаарлаанчак, бокталган сос-домаан өттүнүп, оларның багай салдарынга алаып турар кижилерниң бары база чажыт эвес. Ындыг кижилерни канчап мактаарыл, аажы-чаңын, бүдүжүн канчап чарашсынарыл? Харын-даа чииртим кижилер-дир!

Оор кижилерни ужа-төш, арага-дары-биле хүндүлээр, кижи танывас кижилер оларның аал-оранынга эндерик турар. Олар элээди оолларны боттарының аайынга киирип ап, көгүдүн оорладып, аныяк кижилериниң келир үезин бодаар хамаан чок, харын оларны багай орукче киирип турар. Херек илерей берген таварылгада, айбылап турар улузунче чая каап, боттары хос эртип, харын-даа херечизи-даа апаар.

Эрткен чылдың октябрь 7-ниң хүнү. «Шекпээр» совхозтуң төвүнде ийи өрээл ыяш бажыңның чанында чадырда аксы ажык суугуда Калындүү Будупович Куулар дээрзи, ийи караан шийишкен, аксында чарын чышыр тудуп алган химиренин олурган. Чанында Кертик-оол, Кара-оол, Кайгал-оол суглар одагда чарының өрттенирин маная, четтикпейн-не олурганар. Бо бөлүк улус оорланырда чарын, хуваанак, төлге салыры чаңчыл болган. «Кедизи ковчуг эки чарын-дыр, чорук бүдер, саат чокка аъттанырдыр»—дишкеннер.

Ол-ла хүн суур кедээзинге оттап чораан чаш бызаалыг инээмни эртежик-ле тыпайн барган мен. Инекти дөрт хүн иштинде дилээш, тып чадаштым. Оор алганы тодаргай. Инээмниң чаш бызаалы дүн-хүн чок эдин турып берген, кулак уюк, сөөлүнде бакырап, боску тунуп калган. Иезиниң сүттүг эмнинден чаксы ажык суугуда Калындүү Куулар дээрзи, ийи караан шийишкен, аксында чарын чышыр тудуп алган химиренин олурган. Чанында Кертик-оол, Кара-оол, Кайгал-оол суглар одагда чарының өрттенирин маная, четтикпейн-не олурганар. Бо бөлүк улус оорланырда чарын, хуваанак, төлге салыры чаңчыл болган. «Кедизи ковчуг эки чарын-дыр, чорук бүдер, саат чокка аъттанырдыр»—дишкеннер.

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының мурнунда озалаңгы өгтр, Кара-оол сугга, база-ла оорга алысканы аъдын сураглап чораан О. Ооржак хонуп чыткан. Хонача орайга дээр даштын аъдынга сагыш човаап, удуп чадап чыдырда, өгнүң эжин алаар ажыттына берген соонда, шоодайда чүве туткан кижи киирип келген. Өгде хонуп чыткан кижини эскербейн, пашты тиккеш, эъттиг дулуп, отту салыпкан...

Аъттыг, чадаг инек дилеп, арттар, оруктардан пс кезип, кезек кижи ажыл шагы үзүп, каш хонук хөлчок шүүдүн бис. Уктап келириниске, Суг-Кажаа сүт-бараан фермазында ажылдап турар Кара-оол дээрзи эъттиг совхоз төвүнде чолаачы Кертик-оолдан алганын шыныктырган. Совхозтуң МТМ-зинге чеде бергеш, танывазым Кертик-оолду айтырып чорааш тып алдым. Херектиң ужурун тайылбырлаарымга, будулдурар, хөрлээр болду: «Ол өске инектир. Бо үш инектерни бичии оолдар Актан аккелген чүве» деп мынды. «Мээцин, өскенин-даа болза кежин, бажын көргүзүцер, суурдан мээцин-биле үш инек читкен чүве, олдур. Машинага олуруңар, шагдаа черинге бараалыңар!»—дилим. «Ындыг болза Калындүүге бараалыңар»—деп ол бисти далаштыра берди.

Калындүү биске-даа ужурашпайн, эжи Кара-оол-биле сүмележин турган, өөнче базыпты. Кертик-оол Суг-Кажаа фермазынга бисти катап эдертип келгеш, «Бодумнуң чаңгыс инээм-дир» дээш, инек чүдүрүп берди. Чүвениң ужуру болза, оорларның «хообілузун» өзүгаар оорну үндүрген кижи боду төлээр чүве бооп тур. Ынчангаш Кертик-оол чаңгыс инээн мөцээ тудуп берип турар, а Калындүү душ чок кылаштап турары бо. Инекти оорлаарда үстүнде хамаатыларны эвилелдээн оор Куулар Калындүү болган.

Бо оорлар Чыргакыда база таныш-көрүштүг, боттары дег ярын-нүүр чок өөнүктерлиг. Чыргакы суурдан бо чылын дөрт удаа инектерни оорлаап, Барыын-Хемчик районунуң девискээринге аппаран турда, Чыргакы көдээ Сосединиң күүском даргазы Ш. Куулар чер алыспайн сүрүп туткан.

Оорлаткан мал-маганның чамдык эзлери цвэн дедирап, азы төлеттирип алгаш хомудал кылбаска, оорларны шиитклеге оваавас боорга, бажы эъттенип, аңдажааны чугаажок. Мөңц инээмниң оорлары база-ла сеткили тайбың, чүвү-даа үүлгетпээн кижилер дег олуруп турарлар, безин меңээ буруузун билинмээннер. Шак мындыг «дуктуг арыныг» кижилериниң өг-бүлезиниң хөрээжен ээлери, кадайлары база-ла оорлар-дыр! Кара-оолдуң кадайы Шура инектиң эъдин, эзлери чаныда олурда-ла, биске бодувуска дүлүп берип, боду база-ла тавак долдур эзин алган олурар. Хөрээжен кижиниң, ниинин арын-нүүрү, сеткил-сагыжы арыг турган болза, оор эът канчан чиртиперил? Оларның кадайларының пат амдажаанын кижи кайгаар.

Инекти оорлаткан хүнүмде-ле хомудал билдириишкинни Чөөн-Хемчик районнуң иштики херектер килдизинге киргеш мен, бо хүннерге чедир истелгезин чорутпаан, олчаан барган ийин.

Ажылчы чоннуң бай-шыырак, тодуг-догаа чурттаарына шаптыктап, мал-маганын, аът-хөлүн тонап, оорлаар оорларның оруу муңгаш, олар баш сугар чер тыппас болур ужурлуг. Бо чугула демиселге кижи бүрүзү киржир хүлээлгелиг.

Э. КУУЛАР.

Чөөн-Хемчик район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — «Харылаңар, горнистер!». 11.35 — «Черниң тыртыжыышкыны». «Союз-32» космос кораблиниң ужудушкунга экипажының белеткелиниң дугайында. 11.50 — Совет ырның концерти. 12.15 — «Литературалыг номчулга». В. Катаев — «Ханада бичии демир эжик». 12.40 — «Кады — найырадыг өг-бүлө». Музыкалыг программа. 13.10 — Документалдыг фильмнер программазы — «Москва—чылдың үелери», «Москваның этюдтары». 14.10 — Медээлер. 14.20 — 16.00 — Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20 — «Далайдан хат». Документалдыг телефильм. 17.10— «Орус чугаа».

КЫЗЫЛДАН

17.40—Телемедээлер. 17.50 — Киножурнал. 18.00 — «Көлөө амыдырал». Дамчыдылга. 18.25 — Телемедээлер. 18.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45—Кур болгаш курукканчеларни шиңгээдип алганының 25 чылынга. «Аныяктарның адрестери». 19.30—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Социалистиг чарыш—массаларның чогаадылгазы». 20.00—«Хөглүг ноталар». 20.15 — «Бөгүн делегейде». 20.30 — «Алкоголизм». Эмчиниң беседазы. 21.10—«Фигурлуг чүгулаашкын талазы-биле делегей чемпионады». Хостуг программа. Венадан дамчыдылга. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.05 — «Уругларның делегей чыды». «Өөнүктерниң арыннары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. 23.55—«Таллиннің музыкалыг чуруктары». Таллиндеп дамчыдылга. 00.25—00.55 «Аргарыг—бистиң байлаавыс». Документалдыг фильм. Тонгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.40—«Даглыныкчы». Тележурнал. 18.10—Орус ыр чаңгыланган». Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — 19.40 — «Кичээннер! Маонзм». Документалдыг фильм.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аныр, чамдык черлерге хар чаар. Хаттыг дүргени секундада 4—9 метр чедер. Агаарның температуразы 2—7, чамдык районнарга 7—12 градус соор. Кызылга бүргеп, аныр, чагбас. Янзы-бүрү үүлгешкинчиг хат кошкак. Агаарның температуразы 2—4 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

МАРТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Клеопатра» 10.00, 15.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кортик» 9.55, 11.40, 13.25. «Дайын болган тайбыц» 15.10, «Ынакшылга миниишкин» 17.00, 19.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дүннер болгаш хүннер» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шкид республика» 15.00, «Силерни хамаатты Никаноровa маган түрө» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

Редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораланчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалы секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17048. Чагыг № 480.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садылының талазы-биле өрөөлиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00653